

Popülizm ve Liberal Demokrasi İlişkisinde ‘Demokratik Gerileme’: Macaristan Örneği*

Fahriye Didem ACAR**
Erol ESEN***

Özet

Bu alışma, popülizm ve liberal demokrasi arasındaki ilişkiyi Macaristan örnek olayı üzerinden incelemektedir. Popülizm genel olarak dost-düşman ayrımı temelinde hareket etmektedir. Ayrıca karizmatik bir liderin meşruiyetini halka dayandırması olarak tanımlanmaktadır. Liberal demokraside ise meşruiyet, kaynağını hukukun üstünlüğünden almaktadır. Popülizm, bireysel eşitlik ve özgürlük gibi değerleri hukukun üstünlüğü ilkesi kapsamında güvence altına alan ve ‘boş güç odağı’ barındıran liberal demokratik ilkeleri aşındırmaktadır. Günümüzde liberal demokrasinin beşiği olan Avrupa’da yükselen popülizm ciddi bir tehdit durumundadır. Bu makalede yükselen popülizmin liberal demokrasiye oluşturduğu tehdit Macaristan örnek olayı üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda Macaristan’ın yaşadığı ‘demokratik gerileme’ V-Dem endekslerinde yer alan nicel veriler temelinde ortaya konmuştur. Bu makalenin amacı, popülizmin ortaya çıkışının liberal demokratik ilkelerde aşınma meydana getirdiğini ve ‘demokratik gerileme’ye neden olduğunu ortaya koyarak mevcut yazına mütevazı bir katkı sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Liberal Demokrasi, Demokratik Gerileme, Macaristan Örneği

‘Democratic Backsliding’ in the Relationship Between Populism and Liberal Democracy: the Case of Hungary

Abstract

The present study analyses the relationship between populism and liberal democracy through the Hungarian case study. Populism is predicated on the conceptualisation of a dichotomy between allies and adversaries. The term 'charismatic leader' is defined as follows: the term refers to a leader who derives their legitimacy from the people. In the context of liberal democracy, the legitimacy of the state is derived from the rule of law. Populism has been shown to erode the liberal democratic principles that guarantee values such as individual equality and freedom under the rule of law, and to harbour an "empty locus of power". In the contemporary context, rising populism poses a grave threat to Europe, widely regarded as the cradle of liberal democracy. In this article, the threat posed to liberal democracy by rising populism is analysed through a case study of Hungary. In this context, Hungary's "democratic decline" is analysed on the basis of quantitative Data from the V-Dem indices. The objective of this article is to make a modest contribution to the extant literature by demonstrating that the emergence of populism erodes liberal democratic principles and causes "democratic regression".

Keywords: Populism, Liberal Democracy, Democratic Backsliding, The Case of Hungary.

* Bu makale, 04 Ocak 2019 tarihinde Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Popülizm ve Liberal Demokrasiye Etkileri: Macaristan ve İtalya Örneği” başlığı ile savunulan yüksek lisans tezinin ikinci ve üçüncü bölümlerinde yer alan ‘Macaristan Örneği’ başlıklı kısımlarından hareketle türetilmiştir, (Acar, Fahriye Didem, Popülizm ve Liberal Demokrasiye Etkileri: Macaristan ve İtalya Örneği, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2019).

** Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı, E-mektup: fahriye.didem.acar@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3159-5927

*** Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi- Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-mektup: esen@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0672-2701

Giriş

Antik Yunan’dan bu yana 2400 yıllık bir tarihe sahip olan demokrasi, değişen formülleri ve bağlamlarıyla günümüzde siyaset biliminin en temel ve en çok tartışılan konusudur. Demokrasi bir ideal olarak nitelendirilip sürekli iyileştirilmeye ve ulaşılmaya çalışılan bir yönetim şekli, her şeyden önce bir yönetilme şekli talebidir. Aydınlanma dönemiyle birlikte Batı’nın değerlerinin evrenselleşmesi bilimsel alanda olduğu kadar sosyal ve siyasal alanda da görülmüştür. Liberal demokrasinin evrensel demokrasi olarak referans kabul edilmesinin nedeni de budur. Ayrıca bu doğrultuda Batı, demokrasinin beşiği, anavatanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde literatürde farklı demokrasi tanımları görmek mümkündür. Radikal demokrasi, müzakereci demokrasi, katılımcı demokrasi bunlar arasındadır. Fakat çalışmanın teorik kapsamı gereğince liberal demokrasi tanımı temel olarak alınmaktadır. Liberal demokrasi genelde Batı’nın özelde ise Avrupa’nın demokrasisi olarak ifade ediliyor olsa da aynı zamanda evrensel olarak kabul edilmektedir. Günümüzde Avrupa Birliği (AB) denilen uluslararası kuruluş kurumsal değerlerini oluştururken liberal demokrasiye sadık kalarak hareket etmektedir. Üye devletler bu ilkelere sadık kalma sözü verirlerken yeni üye olacak ülkeler ise bu kriterleri sağlamak için çabalamaktadırlar.

Avrupa için liberal demokrasi önemlidir. Çünkü bu anlayışta bireysel özgürlükler ve eşitlikler önde gelmektedir. Bireysel özgürlük ve eşitliğin güvencesi ise hukukun üstünlüğüdür. Bu üç bileşen liberal demokrasinin en önemli unsurlarıdır. Ayrıca Avrupa yaşadığı iki büyük dünya savaşında çok büyük kayıplar vermiştir. Bu kayıpların temelindeki fikirler ise ayrılıkçı, milliyetçi ve ırkçı fikirlerdir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrası temelleri atılan AB denilen ve farklı ülkelere oluşturan topluluğun amacı; ayrılıkçı, milliyetçi ve ırkçı yaklaşımları dışlamak, bireysel özgürlük ve eşitliği hukukun üstünlüğü ile güvenceye almak yani liberal demokrasinin kalıcılığını sağlamaktır. Fakat günümüzde Avrupa siyasetinde söylem ve tarz olarak ayrılıkçı, milliyetçi ve ırkçı bir siyaset söz konusudur. Bu siyaset aynı zamanda liberal demokrasinin liberal sütununu¹ aşındırarak bir tehdit unsuru olarak karşımıza çıkan popülizmdir. Demokrasiler için bir tehdit veya tehlike olarak ortaya çıkan popülizm, aslında oldukça muğlak ve etkileri değişebilen bir kavramdır ki bu çalışmada popülizmin bu yönü üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın ulaştığı sonuç ise popülizmin liberal demokrasiye karşı bir tehdit oluşturduğudur.

Bu araştırma temelde popülizmin etkilerine ve bu etkilerin liberal demokrasi üzerinde doğurduğu sonuçlara odaklanmaktadır. Bunun pratik karşılığı günümüzde dünya siyasetinin gündemindedir. Özellikle liberal demokrasinin anavatanı olan Avrupa’da yaşanan gelişmelerin, liberal demokrasinin geleceğine olan etkilerinin ve demokrasinin gerileyip gerilemediği sorusunun yanıtlanması önem arz etmektedir. Popülizm, belirtildiği üzere liberal demokrasi ile girdiği ilişkide liberal sütunun özelliklerini aşındırdığında bir tehdit unsuruna dönüşmektedir. Çünkü popülizm demokrasinin temel ilkelerinden bireysel özgürlük ve eşitlik yerine halk yığınlarını ön plana çıkarmaktadır. Popülistler bu halk yığınlarını homojen bir topluluk olarak kurgulayarak kendileri için meşruiyet kaynağına dönüştürmekte ve bu homojen, soyut çoğunluk adına hareket ettiklerini iddia etmektedirler. Dolayısıyla burada hukukun üstünlüğü ilkesi ihlal edilmektedir. Bir başka deyişle popülizm, bireysel hak ve özgürlükleri merkeze koyan demokrasinin içini homojenize edilmiş soyut halk yığınlarının sayısal üstünlüğüne dayandırarak boşaltırken, demokrasinin çoğunluk ilkesinden yararlanmayı da ihmal etmemektedir. İşte bu da popülizmin demokratik kitleler tarafından görülen masum yüzüdür. Dolayısıyla popülizmin liberal demokrasi ile ilişkisinde

¹ Liberal demokrasi, liberalizm ve demokrasi bileşenlerinden oluşan bir terkip olarak düşünülebilir. Popülizm ve liberal demokrasi çalışmalarında bu bileşenler ‘sütun’ olarak kullanıldığı için bu çalışmada da ‘sütun’ ifadesi tercih edilmiştir.

liberal sütunda yarattığı tahribat liberal demokrasi için bir tehdide dönüşmektedir. Bu etkinin sonucunda ise ‘demokratik gerileme’ ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma liberal demokrasi ve popülizm ilişkisi sonucu ortaya çıkan ‘demokratik gerileme’ ve bunun Macaristan örneğinde değerlendirilmesi üzerine kurgulanmıştır. Çalışmanın kapsamı gereği liberal demokrasi ve popülizm kavramlarının kısa tanımından sonra ikisi arasındaki ilişki ve bu ilişki sonucunda orta çıkan ‘demokratik gerileme’ kavramı teorik olarak analiz edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın kuramsal çerçevesini popülizm ve liberal demokrasi ilişkisi sonucu ortaya çıkan ‘demokratik gerileme’ oluşturmaktadır. Popülizm liberal demokrasi için bir tehdit oluşturmaktadır ve bu tehdit özellikle hukukun üstünlüğü konusunda karşımıza çıkmakta ve liberal demokrasinin tüm kriterlerinde görülmektedir. Popülizm etkisini arttırdıkça ve güçlendikçe ayrıca ‘demokratik gerileme’ denilen durum ortaya çıkmaktadır. Teorik olarak ortaya koyulacak olan kavramların pratiğeye yansımış hali Macaristan örneği üzerinden değerlendirilmektedir. Her ne kadar Avrupa liberal demokrasinin anavatanı ve yaratıcısı olsa da günümüzde Avrupa’da popülizm, milliyetçilik ve sağ siyaset yükseliştir. Bu bağlamda tüm Avrupa için homojen ve bütüncül bir çözümlemeden söz etmek mümkün değildir.

Avrupa’da yaşanan gelişmeler ‘demokratik gerileme’ kavramına dikkat çekmektedir. Popülizmin yükseliş ile liberal demokrasilerin aşınması arasında bir ilişki mevcuttur. Macaristan bu konuda en çarpıcı örneklerden biridir. Çalışmanın son bölümünde Macaristan’da popülizmin yükseliş ve ‘demokratik gerileme’ tartışılmaktadır. Bu bağlamda Macaristan’ın yıllar içindeki değışimi “Varieties of Democracy” (V-Dem) adlı demokrasi endeksi aracılığıyla Avrupa ile kıyaslanarak aktarılmaktadır. Avrupa lkeleri ile kıyaslama yapılmasının nedeni AB’nin liberal demokrasi değerlerini bir standart olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma, Macaristan örneğinde popülizm ve liberal demokrasi tartışmalarına ‘demokratik gerileme’ boyut ekleyerek farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Liberal Demokrasi

Siyaset biliminin en önemli kavramlarından biri olan demokrasi kavramı, bu özelliğini günümüzde de korumaktadır. Bunun en başta gelen nedenlerinden birisi -farklı tanım ve bağlamlara sahip olsa da- demokrasinin toplumların en çok talep ettikleri yönetilme şekli olmasından kaynaklanmaktadır. En yaygın ve temel demokrasi tanımı “halkın kendi kendini yönetmesi” şeklinde formüle edilmiştir. Demokrasilerde halk hem yöneten hem de yönetilen olarak konumlandığından halkın yönetimde bir özne olarak yer alması mevcut yönetimin kaynağını ve meşruiyetini halktan aldığı anlamına gelmektedir.² Halkın yönetime katılması demek, yönetme eyleminin kim veya kimler tarafından yapılacağını gündeme getirmektedir.³ Böylece katılımın nasıl olacağı, kararların nasıl alınacağı konuları demokrasi tanımı üzerine bir mutabakata varmayı zorlaştırdığı için bu durum farklı tanımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çok çeşitli demokrasi tanımları olmakla beraber bu çalışmanın kuramsal çerçevesini liberal demokrasi oluşturmaktadır.

Liberal demokrasi, liberal değerlerin demokrasiye eklemlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla liberal demokrasi çözümlemesinde liberal değerlerin ne olduğu önem kazanmaktadır. Anavatanı Avrupa olan liberalizm aslında sanayileşen Batı’nın ideolojisidir. Liberalizm, ulus devletlerin yeni sistem arayışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yani

²Sartori, Giovanni, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, (çev.) Karamustafaoğlu, Tunçer ve Turhan, Mehmet, Sentez Yayıncılık, Bursa 2014, s.55-56.

³Lijphart, Arend, Demokrasi Modelleri Otuz Altı lke Yönetim Biçimleri ve Performansları, (çev.) Güneş Ayas ve Bulsin, Utku Umut, İthaki Yayınları, İstanbul 2016, s.15-16.

aslında Avrupa’da feodalizmin çöküşünün ve bunun yerine kapitalist piyasa toplumunun ortaya çıkışının adıdır liberalizm.⁴ Liberalizm kelime kökeni itibarıyla temelinde özgürlük olan bir ideoloji olduğundan bireyi temele almaktadır.⁵ Liberalizm için öncü olan John Lock’un görüşleri bu anlayışın temelini oluşturmaktadır. Doğal haklar, eşitlik, hoşgörü, özgürlük ve rızaya dayalı yönetim liberalizmin temel kavramlarındandır.⁶ Locke dışında John Stuart Mill, Jeremy Bentham, David Hume, Adam Smith gibi başka önemli isimler de liberalizm felsefesine katkı sağlamışlardır.

Liberalizm demokrasiye eklemlendiğinde, günümüzde ‘Çağdaş Batı Demokrasisi’ denilen ve evrenselleşen liberal demokrasiden bahsedilmektedir. Liberal demokrasinin evrenselliğine ve genel geçer olduğuna dair büyük bir inanç vardır. 1989’da Sovyetler Birliği’nin dağılması bu inancı pekiştirmiştir. Devamında yaşanan gelişmeler Francis Fukuyama tarafından ‘tarihin sonu’ olarak nitelendirilmiştir. Aslında bu bilim adamının vurgulamak istediği şey liberal demokrasinin tüm dünyadaki zaferidir. Esasında bu, liberal demokrasinin tüm dünyadaki meşruiyetinin zaferidir. Fukuyama’ya⁷ göre ideolojiler liberal demokrasiye yenik düşmüştür. Ulusallık yerini evrenselliğe bırakmış ve modern devlette tüm insanlığı kapsayan bir yapı, bir adalet biçimi ortaya çıkmıştır. Bu yapı insanlık tarihinin son devlet biçimidir ve tarihin sonudur.⁸

Liberal demokrasi evrensel siyaset teorisine göre modern demokrasidir. Liberal demokraside toplumdaki yasa, bilgi ve iktidar konularında aşırı bir belirsizlik söz konusudur ve Claude Lefort, bu durumu *kesinlik işaretlerinin yok oluşu* olarak ifade etmektedir. Kesinlik işaretlerinin yok olmasıyla iktidar ‘boş bir yer’ haline gelmekte,⁹ yani demokrasi iktidarı boş bir güç odağına dönüştürerek bu boşluğun dolmasını engellemekte ve böylece otoriter/totaliter güçlere engel olmaktadır. İktidarın ‘boş bir yer’ hâline gelmesi aynı zamanda toplumsala ait bir kurumsallaşmayı beraberinde getirmektedir.¹⁰ İktidarın ‘boş bir güç odağı’ olduğu keyfiyeti herhangi bir kişi veya grubun tekelinde olamayacağı anlamına gelirken, burada yine halkın egemenliği ve bireysel özgürlüğün ön plana çıktığı görülmektedir. Liberal demokrasinin temeli özgürlüktür. Bireylerin hak ve özgürlükleri anayasal devlet tarafından güvence altına alınmaktadır.¹¹

⁴Çetin, Halis, Liberalizmin Tarihsel Kökenleri, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, No 1, 2002, s.80.; Heywood, Andrew, Siyasi İdeolojiler, (çev.) Köker, Levent, BB101 Yayınları, Ankara 2016, s.47-49.

⁵ Heywood, a.g.e., s. 45.; Berktaş, Fatmagül, "Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji", Örs Birsan (der.) 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2016, s. 49-50.

⁶Erdoğan, Mustafa, Liberal Düşünce Topluluğu, Liberal Düşünce Topluluğu, 2006, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberalizme-yeniden-bakis-tarihi-ve-felsefi-temelleri-mustafa-erdogan,262.php>, (20.07.2023).

⁷ Fukuyama, Francis, Tarihin Sonu ve Son İnsan, (çev.) Dicleli, Zülfü, Gün Yayıncılık, İstanbul 1999, s.7.

⁸ Fukuyama, a.g.e., s. 210.

⁹Esasında Lefort bu ifade yardımıyla totaliter rejimler ile modern demokrasiler arasındaki farka dikkat çekmeye çalışmaktadır. Ancak bu ifade özellikle totaliter rejimlerin ideolojik yapısını ortaya koymada kritik bir rol oynamaktadır. Çünkü totaliter sistemler tek doğru ve tek tip toplum gibi kesinlik işaretleri taşımaktadırlar. Buna karşılık modern demokrasilerde ise bu kesinlik işaretleri yok olmakta yani iktidar ‘boş bir güç odağı’ hâline dönüşmektedir. Esasında totaliter sistemlerde güç boşluğu belli güç odakları yani belli başlı gruplar veya kişiler tarafından doldurulmaktadır. Buna karşılık modern demokrasilerde güç odağı boş bir yerdir. Diğer bir ifadeyle herhangi bir grup veya kimse tarafından doldurulmamaktadır. Bu yüzden herhangi bir otoriterleşme veya totaliterleşmeye rastlanmamaktadır. Kısaca liberal demokrasinin en önemli özelliğinin güç odaklarının boş bırakılması olduğu söylenebilir (Lefort, Claude, Democracy and Political Theory, (çev.) Macey, David, Polity Press, Cambridge 1988, s. 19).

¹⁰ Lefort, a.g.e., s.19-20; Mouffe, Chantal, Demokratik Paradoks, (çev.) Aşkın, A. Cevdet, Epos Yayınları, Ankara 2015, s.13-14.

¹¹ Sartori, a.g.e., s.461.

Chantal Mouffe'a¹² göre liberal demokrasi bir demokrasi modelinin ötesinde bir toplumsal düzendir. Temel ilkeler ise bireysel özgürlük, siyasal temsil ve hukukun üstünlüğüdür. Liberalizm kelime anlamı olarak özgürlüğü ifade etmekte ve özellikle bireyin üstünlüğüne olan inancı temsil etmektedir.¹³ Ancak bireyin özgürlüğü sınırsız değildir. Esas olan bireyin dışarıdan gelecek olan baskılara maruz kalmaması, maddi ve manevi bütünlüğünün zarar görmemesidir.¹⁴ Bireyin özgürlüğü ve özgür iradesi aynı zamanda toplumun varlığı ve devletin meşruluğunun kaynağıdır.¹⁵ Bireyin özgürlüğü başka bir bireyin özgürlüğünü kısıtlamayacak şekilde olmalıdır. Bu da liberal demokrasinin önemli bir özelliği olan eşitlik ilkesini ön plana çıkarmaktadır. Özgürlüğe olan inanç beraberinde eşitliği getirmektedir.¹⁶

Liberal demokrasiler aynı zamanda temsili demokrasiler olarak ifade edilirler, çünkü seçimler rekabetçi bir ortamda halkın temsilcilerini seçmesi suretiyle gerçekleşmektedir.¹⁷ Temsilcilerin yani siyasi partilerin varlığı eşit şekilde hükümet etmeye talip olmaları yine liberal demokrasinin önemli göstergelerinden biridir. Fakat bu partilerin temsilcilerinin hiçbir boş güç odağını doldurmamalıdır. Yönetim sadece bir hakem niteliğindedir ve bu nedenle denetlenmesi gerekir. Liberal demokrasilerin önemli bir diğer özelliği ise denge ve denetleme mekanizmalarına sahip olmalarıdır. Bu nedenle kuvvetler ayrılığı ve hukukun üstünlüğü oldukça önemlidir. Burada temel amaç, özgürlük ve eşitliğin kanunlar tarafından korunmasıdır.¹⁸ Bu şartlar altında devletler bir anayasa ve onun sınırlarına bağlı kalarak hukukun üstünlüğü ilkesiyle hareket etmektedirler.¹⁹

Popülizm

Popülizm kavramını ise liberalizm gibi net bir şekilde tanımlamak güçtür. Gerek kavramın müphemliği gerekse farklı ideolojilerle eklemlenme özelliği yüzünden bir çok farklı tanıma ve etkiye sahip olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰ Benjamin Arditi popülizmi *kesinlik dışı bir nesne* olarak ifade etmektedir.²¹ Bu da popülizmi belirsiz, anlamı kesin ve açık olmayan bir kavram yapmaktadır. Popülizm bir siyaset bilimi kavramı olarak değerlendirildiğinde ise ilk akla gelenlerden biri bir ideoloji²² olduğu fikri ağır bassa da

¹² Mouffe, a.g.e., s. 30.

¹³ Heywood, a.g.e., s. 51.

¹⁴ Heywood, a.g.e., s. 52.; Waldron, Jeremy, "Liberalizmin Kavramsal Temelleri", Liberalizmin El Kitabı, Uslu, Cennet (der.), (çev.) Evre, Bülent, Kadın Yayınları, Ankara 2013, s. 166.

¹⁵ Beaud, Michel. Kapitalizmin Tarihi, (çev.) Başkaya, Fikret, Yordam Kitap, İstanbul 2015, s. 47.

¹⁶ Friedman, Milton, Kapitalizm ve Özgürlük, (çev.) Erberk, Doğan ve Himmetoğlu, Nilgün, Eksi Kitaplar, Ankara 2017, s. 283.

¹⁷ Friedman, a.g.e., s. 78.

¹⁸ Heywood, a.g.e., s. 61.

¹⁹ Berkay, a.g.e., s. 71.

²⁰ Taggart, Paul, Populism, Open University Press, Buckingham 2000, s. 10.

²¹ Arditi, Benjamin, Liberalizmin Kıyılarındaki Siyaset, (çev.) Ayhan, Emine, Metis Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 79.

²² Abts, Koen, ve Rummens, Stefan, Populism Versus Democracy, Political Studies Association No 55, 2007, s. 407.; Mudde, Cas, Populist Zeitgeits, Government and Opposition, Cilt 39, No 4, 2004, s. 544.; Stanley, Ben, The thin İdeology of Populism, Journal of Political Ideologies, Cilt 13, No 1, 2008, s. 95.; Moffitt, Benjamin ve Tormey, Simon, Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style, Political Studies, No 62, 2014, s. 383.

popülizm bir strateji²³ ve bir siyasal tarz²⁴ olarak nitelendirilmektedir. Bu farklı ifadeler popülizmin müphem bir kavram olduğunu açıkça göstermektedir.

Popülizm hakkında yapılan farklı tanımlamaların ortak paydalarından biri saf halk ve yoz seçkinler arasındaki keskin ayrımdır. Esasında antagonistik ve homojen olarak iki gruba ayrılan toplum biz ve onlar olarak adlandırılmaktadır. ‘Onlar’ olan grup genellikle yoz seçkinler ve halkın çıkarını düşünmeyenlerdir. Saf halk ise gerçek olan ve asıl söz sahibi olandır. Saf halk dışında kalanlar öteki ve onlar grubundadır ve gerçek halk onların karşısında inşa edilen halktır.²⁵ Popülizmde ‘halk’ kavramı çok önemlidir. Çünkü popülizm, belirlenen ve inşa edilen halk üzerinden gerçekleşmektedir. Bu halk kitlesel olarak seferber edilmektedir. Bu noktada popülizmin diğer önemli bir bileşeni ‘karizmatik lider’ karşımıza çıkmaktadır, çünkü halk karizmatik lider tarafından sefereber edilmektedir. Popülizmde en önemli özellik lider ile halk arasında bir engel olmaması ve liderin kendisini halktan biri olarak tanımlamasıdır. Lider kitleleri doğrudan iletişimle kontrol etmektedir. Bazen hukuksal kurumlar bile lider tarafından devre dışı bırakılarak halkla iletişim doğrudan sağlanmaktadır. Bir bakıma lider, kurumlar ve partiler üstü bir yere sahiptir.²⁶ Popülizmde halkın niteliği çok önemli değildir, çünkü söylemlerle sürekli bir inşa süreci vardır. Ayrıca önemli olan nicelik yani sayısal çoğunluktur. Çoğunluk desteğini elinde bulunduran aslında meşruiyetini buradan almaktadır. Bu nedenle halkın homojenize edilmesi oldukça önemlidir.²⁷

Popülizm diğer ideolojilerden farklı şekilde zayıf merkezli bir ideoloji olarak nitelendirilmektedir.²⁸ Bunun nedeni popülizmin sosyalizm, liberalizm gibi bütünlüklü, gelişmiş makro bir politik görüş ortaya koymak yerine herhangi bir ideolojinin bir özelliğini veya bir kaçını taşımasıdır. Farklı makro ideolojilere uyarlanma ve onlar tarafından benimsenme özelliği popülizmin ince/zayıf merkezli bir ideoloji olmasından kaynaklanmaktadır.²⁹ Popülizmin zayıf merkezli bir ideoloji olarak nitelendirilmesinin bir diğer nedeni de entelektüel birikim ve tutarlılıktan yoksun olması, bir ideoloji olarak köklü önermelere sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ana akım ideolojilere

²³ Bonikowski, Bart, ve Gidron Noam, Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda, Weatherhead Working Paper Series, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, Cilt 13, No 0004, 2013, s.10.; Madrid, Raúl L., ‘The Rise of Ethnopolitism in Latin America, World Politics, Cilt 60, No 3, 2008, ss. 475-508, s.482.; Weyland, Kurt, Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American, Comparative Politics, Cilt 34, No 1, 2001, s.14.

²⁴ Aslanidis, Paris, Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective, Political Studies, Cilt 64, No 1S, 2015, s.96.; Jagers, Jan ve Walgrave, Stefaan, Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium, European Journal of Political Research, Cilt 46, No 3, 2007, s.322.; Mudde, Cas ve Kaltwasser, Cristobal Rovira, Populism: Very Short Introduction, Oxford University Press, New York 2017, s.6.; Bos, Linda, vd., An experimental test of the impact of style and rhetoric on the perception of right-wing populist and mainstream party leaders, Acta Politica, Cilt 2, No 48, 2013, s.195.

²⁵ Canovan, Margaret, Populism, Harcourt Brace Jovanovich, London 1981, s.294.; Mudde ve Kaltwasser, Populism: Very Short Introduction, 6.; Abts ve Rummens, a.g.e., s.408-409.; Mudde, a.g.e., s. 543-544.; Weyland, Kurt, Populism in Latin America and Eastern Europe, Comparative Politics, Cilt 31, No 4, 1999, s.381.

²⁶ Mudde, a.g.e. s.544.; Panizza, Francisco, "Introduction: Populism and the Mirror of Democracy", Panizza, Francisco (der.) Populism and the Mirror of Democracy, Verso, London-Newyork 2005, s.19.; McDonnell, Duncan, Populist Leaders and Coterie Charisma, Political Studies Association, Cilt 64, No 3, 2016, 719-733, s.721.; Tudoroiu, Theodor, The Regional Foreign Policies of Black Sea “New Populist” Leaders, Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, Cilt 22, No 2, 2014, s.16.

²⁷ Taggart, a.g.e., s.94-95.

²⁸ Abts ve Rummens, a.g.e., s.407.

²⁹ Talshir, Gayil, The Phoenix of Ideology, Critical Review of International Social and Political Philosophy, Cilt 8, No 2, 2005, ss. 107-124, s.117.

eklemlenmesi oldukça kolaydır.³⁰ Popülizm teorik açıdan derinlik içermese bile pratikte oldukça tamamlayıcı bir role sahiptir.³¹ Ana akım ideolojilere eklemleme özelliği onu hem sağ hem de sol ideolojilerle yan yana getirebilmektedir. Literatürde popülizm çalışmalarının hem sağ popülizm hem de sol popülizm şeklinde kullanılmasının nedeni buradan ileri gelmektedir.

Popülizm kapsayıcı ve dışlayıcı olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu makale açısından ise dışlayıcı popülizm büyük önem taşımaktadır. Popülizm dost-düşman dikotomisiyle zaten dışlayıcı bir tavır ortaya koymaktadır. Fakat dışlayıcı popülizm daha da ileri giderek milliyetçi hatta ırkçı söylemlere ve tavırlara zemin hazırlamaktadır. Bu ise aynı zamanda sağ popülizm olarak ifade edilmektedir. Sağ popülizm halkın siyasetten dışlandığını düşündüğü için halkı siyaset sahnesine almayı amaçlamaktadır.³² Ayrımcı, ırkçı ve milliyetçi yaklaşım nedeniyle sağ popülizmin halk kavramsallaştırmasının daha nativist ve dışlayıcı olduğu görülmektedir. Yapılan makbul halk tanımının dışındakiler 'öteki' hatta düşmandır. Bu yüzden daha homojen ve organik bir halk tanımı yapılmakta ve dolayısıyla sağ popülizmde yabancı düşmanlığı yoğun olarak gözlemlenmektedir.³³ Yabancı düşmanlığının nedeni farklı kültürlerden gelenin yerine kendi kültürünü hatta doğuştan gelen kültürü koymasındır. Bu bakımdan 'yerli olmak' kimlik için oldukça önemlidir.³⁴

Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde gözlemlenen sağ popülizm, yükselen sağ ile düşünüldüğünde liberal demokrasinin akıbeti açısından büyük bir sorun oluşturmaktadır. Popülizm ve liberal demokrasi arasındaki ilişki bu noktada oldukça önemlidir. Bunun nedeni popülizmin etkisiyle Avrupa'da yükselen sağın liberal demokrasiye karşı bir tehdit oluşturmasıdır. Çünkü popülizm liberal demokrasinin güvencesi olan kurumları yok saymakta ve çoğunlukçuluğu ön plana çıkarmaktadır. Çünkü popülizmde çoğulculuktan farklı olarak toplumun niceliği yani sayısal olarak çokluğu önemlidir. Dolayısıyla popülizm çoğunlukçu bir tavra sahiptir. Bu bağlamda en önemli husus popülizmin çoğunluğun yani kitlenin desteği ile liberal demokrasinin 'boş güç odağı'nı otoriter bir şekilde doldurma tehlikesidir.

Liberal Demokrasi ve Popülizm Arasındaki İlişki

Demokrasi ve popülizm arasındaki ilişki bu kavramların sahip oldukları özelliklerden dolayı muğlaktır ve kesinlikten uzaktır. Aslında muğlak olan popülizm, demokrasiyi olumlu olarak etkileyeceği gibi olumsuz olarak da etkileyebilir. Bu noktada demokrasi tanımı önem arz etmektedir. Literatürde yer alan çeşitli demokrasi anlayışları için popülizm bir tehdit veya kurtarıcı olarak nitelendirilmektedir. Popülizm bazen temsil anlayışlarına karşı demokratik bir tepki olarak görülürken bazen bu temsile karşı bir tehdit olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla burada belirleyici olan demokrasinin nasıl

³⁰ Abts ve Rummens, a.g.e., s.407.; Moffitt ve Tormey, a.g.e., s.383.; Mudde, a.g.e., s.544.; Stanley, a.g.e., s.95.

³¹ Stanley, a.g.e., s. 107.

³² Kriesi, Hanspeter, The Populist Challenge, West European Politics, Cilt 37, No 2, 2014, s.363.

³³ Bobba, Giuliano ve McDonnell, Duncan, Different Types of Right-Wing Populist Discourse in Government and Opposition: The Case of Italy, South European Society and Politics, Cilt 21, No, 2016, s.282-283.; Katsambekis, Giorgos, The Populist Surge in Post-Democratic Times: Theoretical and Political Challenges, The Political Quarterly, Cilt 88, No 2, 2017, s.205-206.; Finchelstein, Federico, Returning Populism to History, Constellations, Cilt 21, No 4, 2014, s.474.

³⁴ Betz, Hans-Georg, Facets of nativism: a heuristic exploration, Patterns of Prejudice, Cilt 53, No 2, 2019, s.112.

işlediğidir. Radikal demokrasi için olumlu bir etkiye sahip olan popülizm, liberal demokrasi için hem bir tehdit hem de bir kurtarıcı olarak görülebilmektedir.³⁵

Cas Mudde ve Cristóbal Rovira Kaltwasser³⁶ popülizmin olumlu ve olumsuz etkilerini şu şekilde ifade etmişlerdir. Olumlu etkilerinin başında siyasi elitler tarafından temsil edilmeyen grupların popülizm sayesinde görünür hâle gelerek temsil edilme şansı bulabilmeleri gelmektedir. Böylece sistem dışındaki gruplar sisteme dahil olabilecekleri için bu durum siyasi sistemde hareketlilik yaratmaktadır. En önemlisi de bu hareketlilik süreci, demokratik hesap verilebilirliği olumlu yönde beslemektedir. Olumsuz etkilerin başında ise popülizmin çoğunlukçu bakış açısı ve dolayısıyla bazı grupların taleplerinin yok sayılması gelmektedir. Çoğunluktan alınan onay popülizmde kurumlar üstü görüldüğü için özellikle liberal demokrasinin kurumlarına ve hukukun üstünlüğüne zarar verme olasılığı söz konusudur. Bu durum siyasal istikrara zarar verip bölünmelere sebebiyet verebilir. Popülizm bölünmeyi meşru ve ahlâkî bir zeminde dost-düşman dikotomisinde gerçekleştirerek siyasal uzlaşma imkânlarını yok edebilir.

Popülizm, liberal demokrasinin demokrasi sütunundaki vaadinin referansıdır. Yani tüm demokrasilerde popülizmin varlığı gözlemlenebilir, çünkü popülizmin harekete geçirici bir özelliği vardır. Bu nedenle demokrasi ve popülizm arasında kavramsal bir ayrım yapmak zorunluluktur.³⁷ Demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkiyi esaslı bir şekilde analiz eden Margaret Canovan³⁸ demokrasinin kurtarıcı ve pragmatik yönünden yola çıkarak Michael Oakeshott'un Avrupa'da modern demokrasi siyaseti bağlamında yaptığı ayrımı referans göstermektedir. Oakeshott inanç siyaseti ve şüphecilik siyaseti arasında ayrım yapmaktadır. Bu noktada 'dünyada mükemmellik ve kurtuluş siyasete olan inançla mümkündür' düşüncesi inanç siyasetini yansıtırken, siyasetin ve hükümetin görevlerinin hakları ve ödevleri düzenleme olduğu yönündeki görüş ise şüphecilik siyasetini yansıtır. İnanç siyasetinde duyguların coşkulu şekilde ön planda olduğu görülmektedir. Böyle bir durumda hukukun üstünlüğü zarar görebilir. Fakat şüphecilik siyasetinde esas olan hukukun üstünlüğüdür. Buradaki temel nokta bu iki hâlin tek başına var olmaması bir bütünün iki parçası olmasıdır. İkisinden birinden bağımsız olarak varlığını sürdürmesi demek kendi kendilerini zaman içinde düşmanlaşarak yok etmeleri anlamına gelmektedir.³⁹

Canovan, Oakeshott'ın inanç ve şüphe siyasetinden demokrasinin pragmatik ve kurtarıcı yanlarını türeterek kesişim noktasına modern demokrasiyi yerleştirmektedir. Bu kesişme noktası arasındaki herhangi bir çatlak popülizmin fırsat bulduğunda ortaya çıktığı bir yarıktır. Pragmatistler için temsili demokrasilerde; demokrasi, çatışma, baskı vb. durumların yaşandığı bir ortamken temsili demokrasinin diğer yüzünde ise kurtarıcı demokrasi⁴⁰ yer almaktadır. Çünkü orada egemen halk ve onun iradesi vardır. Bu kurtarıcı ve pragmatik nitelikler Canovan için haleli demokrasi⁴¹ anlamına gelmektedir. Bu iki yüz arasındaki çatlağın genişlemesi demek kirli parti siyaseti yerine parlayan popülizmin

³⁵ Finchelstein, a.g.e. s.467.; Kaltwasser, Cristóbal Rovira, The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy, Democratization, Cilt 19, No 2, 2012, s.185.; Arditi, a.g.e. s.63-64.; Bang, Henrik ve Marsh, David, Populism Versus Neo-Liberalism: is There a Way Forward?, Policy Studies, Cilt 39, No 3, 2018, s.251.

³⁶ Mudde ve Kaltwasser, Populism: Very Short Introduction, s.83.

³⁷ Abts ve Rummens, a.g.e., s.411.

³⁸ Canovan, Margaret, Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy, Political Studies Association, Cilt 47, No 1, 1999, s.8.

³⁹ Arditi, a.g.e., s.65.

⁴⁰ Kurtarıcı demokrasi, halka bir gelecek sunan ve halkın iradesine dayanan demokrasi türüdür.

⁴¹ Haleli ifadesi temiz, saf ve masum anlamındadır. Haleli demokrasiden kasıt demokrasinin temiz ve pürüzsüz işleridir.

doğması demektir. Popülizmin gücü çatlağın genişlemesine paralel olarak artmaktadır. Çünkü popülizm yöneten ve yönetilen arasındaki boşluğu doldurmanın bir yolu olarak hizmet görmektedir.⁴²

‘Kurtarıcı ve pragmatik yüz’ kavramsallaştırması liberal demokrasinin kurucu iki boyutunu temsil etmektedir. Bunlar ortak irade ve anayasal üstünlüktür. Ortak irade demokrasi sütununu, anayasal üstünlük ise liberal sütunu temsil etmektedir. İkisi arasındaki denge üzerinde ise modern demokrasi inşa edilmektedir.⁴³ Liberal ve demokratik sütunlar arasındaki çelişki popülizme uygun koşullar sağlamaktadır. Bunun nedeni iki sütun arasındaki karşıtlıkların sınıflandırılması sonucu ortaya çıkan siyaset teorisidir. Çünkü demokratik sütun için aslolan hukukun üstünlüğü değil, ortak irade yani çoğunluktur. Buna karşılık liberal sütun için önemli olan bireysel hak ve özgürlüklerle bunların anayasa tarafından güvence altına alınmış olmasıdır. Bu sütunlar arasındaki denge bozulduğunda yani liberal sütuna doğru bir kayma söz konusu olduğunda temsilcilerin ortak iradede uzaklaştıkları algısı temsil edilenlerde bir tepkiye yol açmak suretiyle popülizmin ortaya çıkmasına neden olabilir. Aslolan halkın yani çoğunluğun iradesidir. Ayrıca temsildeki sorunlar popülist tepkiye yol açabilmektedir.⁴⁴

Liberal demokraside hukukun üstünlüğü ve bağımsız kurumlar ön plandadır. Liberal ve demokrasi sütunları arasındaki dengenin liberalizm yönünde bozulması ise kurumlar ile halk arasında, yoz seçkinler ve gerçek halk ayrımının belirginleşmesine neden olmaktadır. Burada temsil edilenlerde etkisizlik ve dolayısıyla bir güvensizlik hissi ortaya çıkabilmektedir. Temsilin kusurlu hâle gelmiş olması popülizmin ortaya düzeltici olarak çıkmasını kolaylaştırmaktadır.⁴⁵ Çoğulculuk temsili demokraside bazı azınlık ve dezavantajlı grupların temsil sürecine dahil edilmelerini amaçlasa bile liberal demokrasinin salt uzlaş ve bireysellik üzerine kurulu anlayışı krizlere neden olmaktadır. Krizlerin çözümünde ise popülizm önemli bir rol oynamaktadır.⁴⁶ Liberal demokrasideki sütunlar arasındaki denge olan ‘boş güç odağı’ tehlikeye girebilmektedir. Burada kişi veya grupların otoriterliği ile karşı karşıya kalma tehlikesi ortaya çıkabilmektedir.

Demokrasi sütununa doğru bir kayma söz konusu olursa iktidar homojen halk tarafından işgal edilmekte ve onlar tarafından doldurulmaktadır. Ortaya niceliksel olarak çoğunlukçu bir yapı çıkmaktadır. Bu doldurulan ‘boş güç odağı’nın mantığı ise popülizmdir.⁴⁷ Burada boş güç odağını dolduran kişi veya kişiler homojen halkın temsilcisi olmaktadır. Yetkiyi anayasadan ziyade halk iradesinden alan karizmatik lider ise bu homojen halkın temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğunluğun ortak iradesinin temsilcisi olmak karizmatik lider için anayasal meşruiyetin de ötesindedir. Liderin meşruiyeti ortak iradeye dayanmaktadır. Bu durum aslında kurumların aşılması anlamına geldiğinden bu noktada hukukun üstünlüğü artık tehlikeye girmektedir. Böylece popülizmin liberal demokrasiye olan olumsuz etkisi ortaya çıkmaktadır. Popülizmin antagonizma temelli yani dost-düşman ilişkisi üzerine kurulu olması kendisine bir düşman yaratma potansiyelinin yüksek olması anlamına gelmektedir. Zaten diğer bir meşruiyet kaynağı burasıdır. Hem

⁴² Arditi, a.g.e., s.67.; Canovan, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy," s.12.; Stanley, a.g.e., s.101.

⁴³ Kaltwasser, a.g.e., s.194.

⁴⁴ Abts ve Rummens, a.g.e., s.409-410.; Bornschier, Simon, Populist Mobilization Across Time and Space: An Introduction, Swiss Political Science Review, Cilt 23, No 4, 2017, s.307.

⁴⁵ Kaltwasser, a.g.e., s.184-185.; Yılmaz, Zafer, Popülizm, Halk ve Demokrasi: Temsili Demokrasinin Açmazları ve Radikal Demokratik Bir Popülizmin İmkanları, Mülkiye Dergisi, Cilt 41, No 1, 2017, s.41.

⁴⁶ Huber, Robert A. ve Ruth, Saskia P., Mind the Gap! Populism, Participation and Representation in Europe, Swiss Political Science Review, Cilt 23, No 4, 2017, ss.s.462.; Tormey, a.g.e., s.260.

⁴⁷ Abts ve Rummens, a.g.e., s.414-419.

hukukun üstünlüğünün ihlali hem karizmatik liderin ‘boş güç odağı’ nı doldurma eğilimi liberaller açısından popülizmi, otoriter rejimin demokrasiye bürünmüş hâline dönüştürmektedir. Böyle bir durumda demokrasi otoriterleşme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.⁴⁸

Popülizmin liberal demokrasi ile girdiği ilişkide liberal ilkeleri aşındıran gelişmeler bir tehdite dönüşebilmektedir. Popülizm kitle seferberliği ve halkın katılımı açısından olumlu yansımalar sahip olsa da liberal demokrasi bir bütün olarak düşünüldüğünde popülizmin etkisi olumsuz ve demokrasiye zarar verici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin zarar görmesi hâlinde ortaya çıkan gelişmelere dair süreç ‘demokratik gerileme’ olarak ifade edilmektedir. Yani izlenen popülist siyaset tarzının bir sonucu olarak ‘demokratik gerileme’ ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ‘demokratik gerileme’ kavramı büyük önem taşımaktadır.

Demokratik Gerileme

Günümüzde liberal demokrasinin anavatanı olan Avrupa’da ‘demokratik gerileme’ gözlemlenmektedir. İngilizcede ‘backsliding’ olarak kullanılan kavram ‘demokratik gerileme’, geriye kayma ve yoldan çıkma gibi anlamlara gelmektedir. ‘Demokratik gerileme’ aslında siyasal çoğunluğun altının oyulmasıdır. Böyle bir durumda siyasal kurumlar devlet veya iktidar eliyle zayıflatılır veya ortadan kaldırılırlar. Bürokraside yapının veya kaynakların merkezileştirilmesi, personelin veya normların siyasallaştırılması ve hesap verilebilirliğe zarar verilmesi de demokratik gerilemenin bir göstergesidir. Popülist siyaset tarzının uygulanan politikalara yansıması⁴⁹ sonucu ortaya çıkan sonuçlar da demokratik gerilemenin işaretleri olarak nitelendirilmektedir.⁵⁰

‘Demokratik gerileme’ kavramının daha net bir şekilde anlaşılması için ‘demokratik konsolidasyon’ kavramına değinmek gerekmektedir. Bu kavram demokrasilerin devamlılığı ve kalitesi ile ilgili bir kavramdır. Anlam bakımından demokrasinin pekiştirilmesi şeklinde düşünülebilir. Demokratikleşme bir süreç olarak alındığında bunun ilk aşaması demokrasiye geçiş, ikinci aşaması ise demokratik konsolidasyondur. Demokrasiye yeni geçen yönetimler dönüşümlerini bu ikinci aşamada gerçekleştirmektedirler. Bu aşamada artık demokrasinin aktörlerinin ve özelliklerinin benimsenmesi ve pekiştirilmesi beklenmektedir. Başka bir ifadeyle bu aşamada demokrasi kültürü oturmaya başlamaktadır. Demokrasilerin konsolide olmaları için iki koşul önemlidir. Bunlardan birincisi siyasal rejimin demokratikleşmeden sapmaması yani demokratik değerlerden taviz vermemesi, ikincisi ise siyasal rejimde gerçekleşen demokratikleşmenin olması gereken düzeyde pekişmesi, yerleşmesi ve benimsenmesidir.⁵¹ Bu pekişme gerçekleştiği oranda demokrasi de kurumsallaşmakta ve istikrarı artmaktadır. Böylece kökleşen demokrasi siyasal rejimin alternatifsiz ve vazgeçilmez bir şekli hâline gelmektedir. Yani demokrasinin tüm kurum ve kuralları ile

⁴⁸ Arditi, a.g.e., s.82.; Molyneux, Maxine ve Osborne, Thomas, Populism: a Deflationary View, Economy and Society, Cilt 46, No 1, 2017, s.8.; Mudde, Cas ve Kaltwasser, Cristóbal Rovira, Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda, Comparative Political Studies, 2018, s.4.; Baggin, Julian, The Populist Threat to Populism, Philosophy and Social Criticism, Cilt 41, No 4-5, 2015, s.408.; Kriesi, a.g.e., s.363.

⁴⁹ Bu duruma örnek olarak merkezi yönetimin yerel yönetimlerin yetkilerini kısıtlaması gösterilebilir.

⁵⁰ Bauer, Michael W. ve Becker, Stefan, Democratic Backsliding, Populism, and Public Administration, Perspectives on Public Management and Governance, Cilt 3, No 1, 2020, s.19-20.; Bermeo, Nancy, On Democratic Backsliding, Journal of Democracy, Cilt 27, No 1, 2016, s.5.

⁵¹ Akgün, Birol ve Özşahin, M. Cüneyt, Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Demokratik Konsolidasyon Sorunu: Teorik Bir Çerçeve Anlayışı, Uluslararası İlişkiler Cilt 7, No 28, 2011, s.41-42.

yerleşmesi Juan J. Linz ve Alfred Stepan⁵² adlı yazarların ifadeleriyle “kasabadaki tek oyun” olarak nitelendirilmektedir. Bu oyunun kuralları, kazananları koruduğu gibi oyunda kaybedenlerin kayıplarını da telafi etmektedir. Çünkü bu kurallar oldukça kapsayıcı ve eşitlikçidir. Fakat demokrasiden sapmalar olabileceği dikkate alınarak oyunun kurallarına tam sadakat gösterilmelidir.⁵³

Demokrasi dendiğinde akla ilk gelen şey genel oy hakkını, örgütlenme ve ifade özgürlüğünü içeren çok partili ve özgür siyasal rejimlerdir, ancak genelde demokrasilerin özelde ise liberal demokrasilerin hayatta kalmaları sadece bu temel özelliklere bağlı değildir. Şöyle ki liberal demokrasilerde demokrasinin konsolidasyonu ayrıca bağımsız organlara bağlıdır.⁵⁴ Burada amaç denge ve denetleme mekanizması yardımıyla herhangi bir organın diğerlerine tahakküm kurmasının önüne geçmek yani ‘boş güç odağı’nın doldurulmasını engellemektir. Demokrasinin pekişmesi ve dirençli olması için elbette ilk etapta yapılması gereken şey demokratik değerlere bağlılık göstermektir. Dolayısıyla demokrasi kültürünü içselleştirmek oldukça önem taşımaktadır. Böylece demokrasi bir yandan konsolide olurken diğer yandan çeşitli zorluklara karşı dirençli hâle gelmektedir ki bu durum dirençli demokrasi olarak adlandırılmaktadır. Wolfgang Merkel ve Anna Lührmann⁵⁵ çalışmalarında ‘democratic resilience’ ifadesini güçlü, dirençli ve bozulmayan demokrasiler için kullanmışlardır. Dirençli demokrasilerde vatandaşlar, siyasi aktörler ve kurumlar demokrasiye karşı olan saldırıları üç şekilde önlemeye çalışmaktadırlar. Bunlar; demokrasinin aleyhine olacak gelişmelere karşı demokratik değerlere sahip çıkmak, demokrasi sürecine kurumsal düzenlemelere uymak suretiyle intibak etmek ve demokratik rejimin ruhunu ve kurucu değerlerini gözden kaybetmeden iyileştirmek şeklinde ortaya konulabilir.

Demokrasinin pekişmesi ve gerilemesinde siyasal kültürün önemli bir rolünün olduğu görülmektedir. İşte bu kültür kökleşmediğinde demokratik gerileme ortaya çıkmaktadır. Demokratik gerilemeyi açıklamak için çok sayıda bileşen vardır. Bunlardan biri yöneticilerdir. Hükümetler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerinde yasama ve yürütmenin kendi üstündeki denetimini zayıflatacak önlemler almaktadırlar. Demokrasinin pekişmesine engel olan en önemli etken otoriter veya liberal olmayan liderlerin iktidara gelmeleridir. Böyle liderler yasaları kendi lehlerine kullanarak demokrasinin tedrici şekilde gerilemesine neden olmaktadır. Demokrasiyi otoriterlikten koruyan ve pekiştiren uzlaş, güven, hoşgörü gibi kavramlar önemliken söz konusu liderler bunları dikkate almayarak kendi lehlerine hareket etmek suretiyle demokrasiye zarar vermektedirler. Bu da denge ve denetleme mekanizmalarının etkisiz hâle getirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bu anlatılanların ortaya koyduğu üzere demokrasinin pekişmesi için demokratik kurumlar, seçimler ve sivil toplum büyük rol oynamaktadırlar.⁵⁶

Nancy Bermeo, popülist olan karizmatik liderlerin ön plana çıkışını, geçmişteki darbeler yerine yöneticinin ve liderin büyümesi olarak ifade etmektedir. Yani geçmiş dönemlerde seçimli demokrasiler darbelerle askıya alınıp sekteye uğrarken veya seçimlerde

⁵² Linz, J., Juan ve Stepan, Alfred, Toward Consolidated Democracies, Journal of Democracy, No. 7, 1996, s.15.

⁵³ Özmen, Yaşar Pınar, XXI. Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi ve Kalkınma, Akademik Hassasiyetler, Cilt 5, No 10, 2018, s.9; Beriş, Halil Emrah, Demokrasiye Neler oluyor? Popülizm ve Otoriterleşme Tartışmalarına Bir Bakış, Liberal Düşünce Dergisi, Cilt 24, No 96, 2019, s.33-34.

⁵⁴ Merkel, Wolfgang ve Lührmann, Anna, Resilience of democracies: responses to illiberal an authoritarian challenges, Democratization, Cilt 28, No 5, 2021, s.870.

⁵⁵ Merkel, a.g.e., s.874.

⁵⁶ Diamond, Larry, Democratic regression in comparative perspective: scope, methods, and causes, Democratization , Cilt 28, No 1, 2021, s.30-32; Merkel ve Lührmann, a.g.e., s.869.

oy sahtekârlığı yapılırken artık popülistlerin algı yönetimi ve manipülasyonları ön plana çıkmaktadır. Seçimler ve sandık popülistlerin meşru dayanağı hâline gelmektedir. Liberal demokrasilerin en önemli ilkesi hukukun üstünlüğü temelinde rekabete dayanan seçimlerdir. Popülistler seçim ve sandık meşruiyetine dayanarak hukukun üstünlüğünü ihlal edebilmektedirler. Seçim ve sandık meşruiyeti lider ve iktidara sorgulanamaz, sarsılmaz bir konum sağlamakta uzun yıllar boyunca bu şekilde iktidarda kalabilmekte ve bu sürede antidemokratik bir yönetim seğileyebilmektedirler.⁵⁷

Demokratik gerilemenin gözlemlendiği ülkelerde bir takım ortak paydalar mevcuttur. Bunlar arasında en dikkat çekici olanlardan biri hukukun üstünlüğünün zedelenmesidir. Sivil özgürlükler ve kuvvetler ayrılığı gibi liberal demokrasinin en önemli özellikleri giderek etkisini yitirmeye başlamıştır. Demokrasinin gereklerinden bağımsız denge ve denetleme mekanizması olan kurumlar, hükümetler tarafından giderek etkisizleştirilmektedir. Ayrıca siyasi tarz ve söylemde de demokrasi ile bağdaşmayan durumlar gözlemlenmektedir. Popülizm popülist liderler sayesinde yükselişe geçmektedir. Yani popülizmde önemli olan dost-düşman dikotomisiyle halkın kutuplaştırılması ve uzlaşmaz bir tutumun takınılmasıdır, ayrıca ayrıştırıcı bir söylem benimsenmektedir.⁵⁸ Demokratik gerileme ve popülizm arasında bir paralellik görülmektedir. Dolayısıyla liberal demokrasi ve popülizm yan yana geldiğinde popülizmin liberal demokrasi açısından bir tehdit oluşturduğu ve demokrasinin gerilemesine neden olduğu bilinmektedir. Avrupa ülkeleri son 15 yıldır böyle bir olgu ile karşı karşıyadırlar.

Literatürde demokratik gerileme ile ilgili diğer önemli bir tespit ise müzakere kalitesinin gerilemesidir. Liberal demokrasinin liberal sütunu hukukun üstünlüğüne dayanmaktadır.⁵⁹ Popülistlerin tavrı, kurumların varlığını, bağımsızlığını, tarafsızlığını ve hukukun üstünlüğünü zedeleyerek liberal demokrasi açısından bir tehdit oluşturmaktır. AB ve liberal demokrasiye sonradan geçiş yapan ülkelerde poliarşik demokrasiye karşı bir meydan okuma söz konusudur. Bu ülkelerde serbest seçimler olsa da liberal demokrasinin temelleri alt üst edilebilmektedir.⁶⁰ Aslında AB’de hukukun üstünlüğü demokrasi açısından büyük önem taşıdığı için⁶¹ bu özelliği hiçe sayan ‘demokratik gerileme’ ve popülist yükseliş AB açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Sağ popülizmin yükselişine paralel olarak ‘demokratik gerileme’nin mevcut olduğu ülkelere verilebilecek en çarpıcı örnek ise Macaristan olarak öne çıkmaktadır. Aşağıda Macaristan örnek olayı çözümlenmektedir.

Avrupa’da Popülizm

Popülizm dünya genelinde bir çok siyasal ideolojiye eklemlenmiş durumdadır. Avrupa’da ise ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmeler popülizme yol açmıştır. Yaşanan ekonomik krizler nedeniyle uygulanan kemer sıkma politikaları,⁶² Avrupa Birliği’nin ve ulus devletlerin bürokratik yapılarındaki hantallık nedeniyle vatandaşların siyasal süreçten uzaklaşması ve göçmen krizinin çok yönlü etkileri⁶³ Avrupa’da popülizm özellikle sağ

⁵⁷ Bermeo, a.g.e., s.6.

⁵⁸ Diamond, a.g.e., s.22; Vachudova, Milada Anna, Ethnopolism and democratic backsliding in Central Europe, East European Politics, Cilt 36, No 3, 2020, s.329.; Gora, Anna ve Wilde, Pieter de, The essence of democratic backsliding in the European Union: deliberation and rule of law, Journal of European Public Policy, Cilt 29, No 3, 2022, s.346.

⁵⁹ Gora ve Wilde, a.g.e., s.342

⁶⁰ Gora ve Wilde, a.g.e., s.344-345.

⁶¹ Kelemen, R. Daniel, The European Union’s authoritarian equilibrium, Journal of European Public Policy, Cilt 27, No 3, 2020, s.281.

⁶² Katsambekis, a.g.e., s.202.

⁶³ Taggart, a.g.e., s.270.

popülizm için uygun bir zemin hazırlamıştır. Avrupa Birliği ülkelerinin bazılarında sağ popülistler hem iktidarda hem de muhalefette yer almaktadırlar. İktidar veya muhalefet olmaları fark etmemekle birlikte sürekli olarak AB üzerinden veya AB karşıtlığından siyaset üretmeye çalışmaktadırlar. Örneğin İtalya’da yapılan 2018 seçimlerinde Lega Nord lideri Matteo Salvini söylemini AB karşıtlığı üzerinden yürütmüştür. Avrupa’yı özellikle sosyo-ekonomik anlamda güvencesiz bulan Salvini sürekli olarak ülkesinin bu kafesten kurtulması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre AB uluslararası finans aktörlerinin etkisindedir ve bu nedenle ulusal hükümetlere ihanet edilmektedir. Günümüzde sağ ve sol ideolojik çatışmaların bittiğini daha ziyade seçkinlerle halk arasında bir karşıtlığın bulunduğunu vurgulayan Salvini halkın yanında olmaktan ve popülist olarak yaftalanmaktan gurur duyduğunu dile getirmiştir. Diğer yandan Avusturyalı sağ popülist parti Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) ise geçmişe atıfta bulunarak ülke için verilen mücadeleye değinmiştir. Popülistlerin en belirgin özellikleri, milliyetçilik bağlamında sıkça geçmiş mitine sarılmalarıdır. Avusturya’nın geçmişte zorluklarla kazanılan refahının gelecek nesiller için korunması gerektiğini dile getiren FPÖ ekonomik büyümenin önündeki en büyük engelin AB bürokrasisinin merkezîyetçi anlayışı olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁴

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin önemli bir kısmı Soğuk Savaş’tan sonra liberal demokrasiye geçmiş ve AB’ye üye olmuştur. Üyelik sürecine bu ülkelerin AB’ye entegrasyon çabaları eşlik etmiştir. Brüksel, bu genç demokrasilerden resmi ve sivil kurumlar oluşturmalarını beklemiştir. Fakat bu kurumsallaşmanın sivil alanlarda gerçekleşmemesi ve bu durumun resmî kurumlarda bir yıpranma yaratması demokratik bir gerilime neden olmuştur.⁶⁵ İşte popülist ve otoriter eğilimler bu gerilimlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Göç olgusu bu süreçte önemli bir yer işgal etmiştir. Özellikle son anılan husus bir güvenlik meselesi hâline getirilerek çokkültürcü⁶⁶ yaklaşıma ve çoğulculuğa karşı bir meydan okuma söz konusu olmuştur. Bu şartlar altında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde otoriter ve popülist tavırlar ortaya çıkmıştır.⁶⁷ Komünizm sonrasında bu bölgede ilk on yıl otoriter bir geri dönüşün olmayacağı ve bir demokratik başarının söz konusu olduğu görüşü mevcut olmuştur. Fakat artık bölgede demokratikleşmeye yönelik iyimser tablo komünizm sonrası yaşanan sorunlardan kaynaklanan gerilemenin ötesinde dinamikler barındırmaya başlamıştır. Hatta bu bölgede demokraside kalite sorunu bir yana artık ‘demokratik gerileme’ sorunu vardır. Macaristan bu duruma gösterilebilecek en iyi örneklerinden biridir. Viktor Orbán 2010’dan bu yana liberal devletin denge denetleme mekanizmalarını aşındırma girişimlerinde bulunmuş, sivil toplum ve medyayı etkisizleştirerek partizan davranışlar sergilemiştir. Bunların neticesinde ise çokkültürcü yaklaşımı reddeden milliyetçi bir tutum takınmıştır.⁶⁸

Macaristan Orta Avrupa’da sağ popülizm açısından önemli bir örnektir. Çünkü ülkede yükselen popülizm 1989 yılında başlayan liberal demokratik süreci olumsuz yönde

⁶⁴ Ivaldi, Gilles ve Mazzoleni, Oscar, Economic populism and sovereigntism: the economic supply of European radical right-wing populist parties, *European Politics and Society*, Cilt 21, No 2, 2020, s.208.

⁶⁵ Ágh, Attila, The Decline of Democracy in East-Central Europe, *Problems of Post-Communism*, Cilt 63, No 5, 2016, s.277-278.

⁶⁶ Çokkültürlülük bir olgu olarak toplumların barındırdığı çeşitliliği ifade ederken çokkültürcü/çokkültürcülük ifadesi ise bir yaklaşıma veya politikaya tekabül etmektedir.

⁶⁷ Bugaric, Bojan ve Kuhelj, Aleka, Varieties of Populism in Europe: Is the Rule of Law in Danger?, *Hague of Law*, No 10, 2018, s.21-23.

⁶⁸ Cianetti, Licia, vd., Rethinking “democratic backsliding” in Central and Eastern Europe – looking beyond Hungary and Poland, *East European Politics*, Cilt 34, No 3, 2018, s.244.; Ágh, a.g.e., s.279.; Enyedi, Zsolt, Paternalist populism and illiberal elitism in Central Europe, *Journal of Political Ideologies*, Cilt 21, No 1, 2016, s.11-12.

etkilemektedir. İlk zamanlarda liberal demokrasiyi yerleştirme açısından olumlu bir ivme yakalayan Macaristan özellikle 2010 yılından itibaren gerilemeye başlamıştır. Literatürde ‘demokratik gerileme’ olarak karşılık bulan bu durum Macaristan için de geçerlidir. Popülizm liberal demokrayi olumsuz yönde etkilediği için ‘demokratik gerileme’ ortaya çıkmaktadır.

Macaristan Örneği

Macaristan’da 1994, 1998 ve 2002 yıllarında yapılan seçimlerde sağ ve sol koalisyonlar iktidara gelmişlerdir. Viktor Orbán, son anılan seçimlerde Macar Sosyalist Partisi (MSZP) ile başkanlığını kendisinin yürüttüğü bir koalisyon kurmuştur. Fakat koalisyonun oy oranları düşmüştür. Hatta bu seçimlerde hükûmeti oluşturan partiler sahtekârlık yapmakla suçlanmışlardır. Böylece Orbán’ın siyasal söylemi değişmeye başlamıştır. Diğer yandan sağ ve sol arasında yer alan Orbán’ın partisi Macar Yurttaş Birliği (FIDESZ) ise 1988 yılında yapılan seçimlerden sonra komünizme karşı liberalizmi temsil etmiştir. Esasında Orbán 1993 yılından itibaren partisinin ideolojisini adım adım değiştirmeye başlamıştır. Parti kendini giderek sağa doğru konumlandırırmış ve popülist bir tavır sergilemiştir.⁶⁹ Orbán bundan bir yıl sonra ise partisini liberal ideolojiyi benimseyen bir örgüte dönüştürmüştür. Genel olarak parti Orbán’ın kararları doğrultusunda dönüşüm geçirmiştir. Zaman içinde partinin liberal ve din karşıtı ilkeleri yumuşatılarak daha muhafazakâr temalar işlenmiştir. Macaristan komünizm sonrasında ortaya koyduğu demokratik irade ve reformlar yardımıyla özellikle ekonomide doğrudan yabancı yatırımları çekerek AB üyeliğine giden yolu hızlandırmıştır.⁷⁰ Macaristan 2003 yılında 9,71/10 puanla demokratik gelişimini zirveye çıkarırken 2014’te bu puan 7,95/10’a düşmüştür.⁷¹ 2004 yılında AB’ye üye olduktan kısa bir süre sonra Macaristan için demokrasi sürecinin ilerleyişi sekteye uğramaya başlamıştır. 1990’lardan 2010’lara kadar sol partilerin yaşadıkları krizler ve seçim sisteminin⁷² değişmesi FIDESZ’e 2010’da koalisyon liderliğini ve 2014’te ise tam zaferi getirmiştir.⁷³

Avrupa’da sağ popülizmin önemli bir ismi olan Orbán ilk olarak anayasanın bir Macar Anayasası olmadığı ve bu hâliyle halkın çıkarlarını gözetmediği noktasında eleştiriler getirerek, 2011 yılında kapsamlı bir anayasa değişikliğine gitmiştir. Avrupa Konseyi bu durumu eleştirirse de Orbán eleştirilere kulak asmayarak Brüksel’in yaptığı eleştirilerin ulusal egemenliğe dışardan müdahale olduğunu söyleyerek kamuoyu oluşturmıştır. 2015 yılında yaşanan göç krizinde ise ulusal egemenlik söylemini sürdüren Orbán AB’yi yozlaşmış seçkinler olarak tarif etmiştir. Bu dönemde AB’ye karşı daha sert bir söylem geliştiren Orbán yoğun mülteci akınını bahane ederek Macaristan ve Avrupa arasında güçlü bir ‘biz ve

⁶⁹ Pappas, Takis S., *Populist Democracies: Post-Authoritarian Greece and Post-Communist Hungary, Government and Opposition*, Cilt 49, No 1, 2014, s.8.

⁷⁰ Buzogány, a.g.e., s.1307.

⁷¹ Bertelsmann Transformation İndeksi (BTI) Bertelsmann Vakfı tarafından geliştirilmiştir. Dünya genelinde dönüşüm sürecindeki ve gelişmekte olan ülkeleri piyasa ekonomisinin işleyişi, yönetim performansları ve demokratikleşme bakımlarından değerlendiren kapsamlı bir endekstir. Diğer bir ifadeyle ülkelerin dönüşüm ve siyasi yönetim süreçlerine ilişkin kapsamlı çalışmalar yapmaktadır (Bu konuda ayrıntılı olarak bk. <https://bti-project.org/en/methodology>, (22.02.2025)).

⁷² 23 Aralık 2011 tarihinde Macaristan Parlamentosu tarafından yeni bir Seçim Kanunu kabul edilerek 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Böylece parlamentonun üye sayısı 384’ten 199’a düşürülmüştür. Dar bölge çoğunluk ve nispi temsil sistemleri benimsenerek karma yöneme geçilmiştir. Üye sayısının azaltılması haliyle seçim bölgelerinin yeniden tespit edilmesine yol açmıştır. Ayrıca çifte vatandaşlara oy hakkı verilmiştir. Bu değişiklikler FIDESZ’e avantaj sağlamıştır (Seçim sistemi hakkında ayrıntılı olarak bk. https://www.journalofdemocracy.org/articles/how-viktor-orban-wins/?utm_source=chatgpt.com, (22.02.2025)).

⁷³ Buzogány, a.g.e., s.1307.

ötekiler' ayrımına gitmiştir. Ayrıca AB'nin ulus devletlerin hareket alanını daralttığını ve göçmenlere karşı yumuşak bir tutum izlediğini dile getirmiştir.⁷⁴ Orbán merkezi hükümeti güçlendirmek suretiyle dikey bir merkezileşme⁷⁵ hedeflemiştir. Bunu 'il devlet idareleri'ni devreye sokarak yapmıştır. Bu yapılanma düşük seviyelerde yer alan merkezi kurumların⁷⁶ yerini alırken 'bölge devlet idareleri' ise yerel yönetimlerin sorumluluk alanlarından çıkarılmıştır. Yerel yönetimlerin yetkilerinin azaltılmasına paralel bir şekilde bu kurumların finansal hareket alanları kısıtlanmıştır. Böylece yerel yönetimlerin fonları neredeyse %80 oranında düşmüştür. Diğer yandan yatay merkezileştirme kapsamında ise çeşitli kurum ve bakanlıklar birleştirilerek doğrudan merkezi hükümete yani başbakana bağlanmıştır. Böylece Budapeşte, taşrada sıkı bir denetim kurmuştur.⁷⁷ Devlet örgütlenmesinde liberal ilkelerden vazgeçilmesi gerektiğini ifade eden Orbán sosyo-kültürel manada o kadar sağa kaymıştır ki Macaristan'ın aşırı sağ partisi olan Jobbik'e bile taş çıkarmıştır.⁷⁸

Siyasal bir tarz olan popülizmde sıklıkla görülen hukukun üstünlüğünü ve kurumları hiçe sayma durumu Macaristan'da yoğun olarak görülmektedir. Ayrıca Orbán göçmenleri dost-düşman dikotomisinde düşman olarak kullanmaktadır.⁷⁹ Esasında Macaristan seçimlerine bakıldığında niceliksel olarak Orbán'ın meşru bir zeminde iktidara geldiği görülmektedir. Örneğin Orbán 2022'de girdiği son seçimlerde muhalefete karşı Hristiyan Demokrat Halk Partisi (KNDP) ile kurduğu ittifak yardımıyla %54'lük bir oy oranına ulaşmıştır. Bu durum popülist hükümetlerin daha katılımcı olduklarını ve doğrudan demokratik araçları tercih ettiklerini göstermektedir. Fakat daha ziyade sembolik olan bu keyfiyet demokratik derinlikten yoksundur.⁸⁰ Popülizm, liberal demokrasilerde bir gerileme meydana getirme potansiyeli barındırmaktadır. Diğer bir ifadeyle popülizm ve 'demokratik gerileme' arasında bir paralellik veya doğru orantı vardır. Kuramsal olarak ifade edilen bu durum yansımalarını uygulamada da bulmaktadır. Bu durum aşağıda V-Dem demokrasi endeksi⁸¹ yardımıyla Macaristan örneği üzerinden ortaya konmaktadır. Macaristan'ın V-dem

⁷⁴ Csehi, Robert ve Zgut, Edit, 'We won't let Brussels dictate us': Eurosceptic populism in Hungary and Poland, *European Politics and Society*, Cilt 22, No 1, 2021s.6-8.

⁷⁵ Merkezileşme güç dağılımı ve örgüt yapısı hakkında bir fikir sunmaktadır. Dikey farklılaşma hiyerarşik olarak üst düzey yöneticiler ile astları arasındaki kademelerin sayısını ifade ederken, yatay farklılaşma ise örgüt içerisindeki yapılar arasında mevcut farklılaşma derecesi anlamına gelmektedir, (Oktay, Fuat, Örgüt Yapısı ile Örgüt Kültürü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Çankırı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 3, 2016, s. 460).

⁷⁶ Düşük düzeydeki merkezi kurumlardan kast edilen şey; bir hiyerarşik yapı içinde karar alma mekanizmalarının en alt seviyede yer alan kurumlardır.

⁷⁷ Bauer, Michael W. ve Becker, Stefan, *Democratic Backsliding, Populism, and Public Administration*, *Perspectives on Public Management and Governance*, Cilt 3, No 1, 2020s.24-25

⁷⁸ Buzogány, a.g.e., s.1308.; Vachudova, a.g.e., s.323.

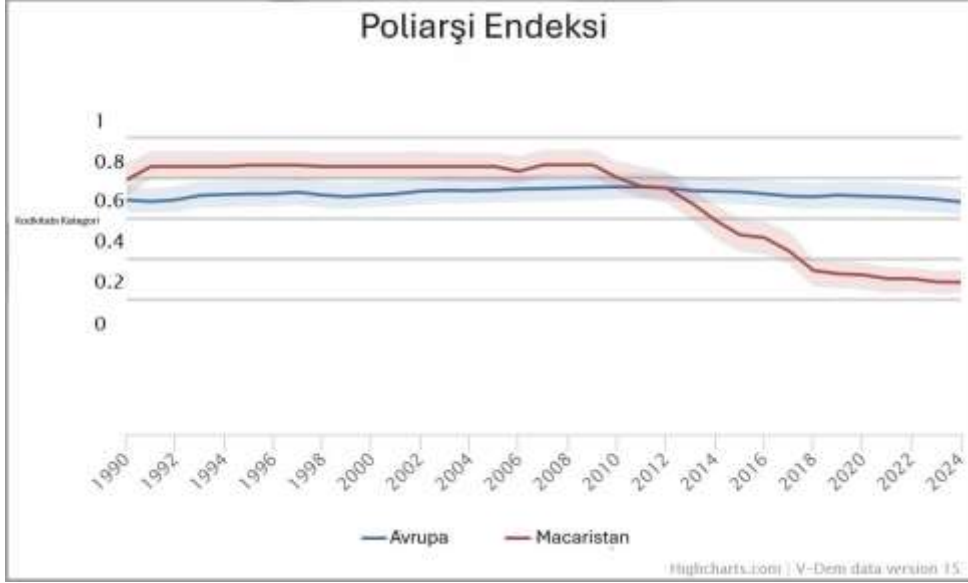
⁷⁹ Palonen, Emilia, *Performing the Nation: the Janus-Faced Populist Foundations of Illiberalism in Hungary*, *Journal of Contemporary European Studies*, 2018, s.7.; Körösnéyi, András, *The Theory and Practice of Plebiscitary Leadership: Weber and the Orbán regime*, *East European Politics and Societies and Cultures*, Cilt 20, No 10, 2018, s.9.

⁸⁰ Gora ve Wilde, a.g.e., s.347-348.

⁸¹ V-Dem platformu demokrasiyi kavramsallaştırmaya ve ölçmeye yönelik bir endekstir. Demokratikleşmeyi ölçerken; liberal, katılımcı, müzakereci, eşitlikçi ve seçimli demokrasi ilkelerini temel olarak almaktadır. Demokrasiler ve demokratikleşme bu doğrultuda toplanan veriler temelinde ölçülmektedir. Diğer yandan bu endeks bir takım alt endekslere sahiptir ki bunlar; liberal demokrasi endeksi, katılımcı demokrasi endeksi, müzakereci demokrasi endeksi, eşitlikçi demokrasi endeksi ve seçimli demokrasi endeksi gibi adlar taşımaktadırlar. Bu temel endeksler bile alt endeksler barındırmaktadırlar. Örneğin poliarsi endeksi liberal demokrasi endeksinin bir alt endeksidir. Diğer endekslerin de alt kategorileri bulunmaktadır. V-Dem platformunda demokrasiye dair veriler tabakalı bir şekilde hazırlanmıştır. Bu çalışmanın kapsamı ve konusu gereği liberal demokrasi endeksinin alt dalları olan; poliarsi endeksi, liberal demokrasi endeksi, tarafsız/özgür

verileri 1990 yılından itibaren dikkate alınmıştır. Bunun nedeni Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu tarihte liberal demokrasiye geçmeye başlamış olmalarıdır. Macaristan örnek olayı değerlendirilirken bu ülkenin Batılı değerlerden ne kadar uzaklaştığının daha iyi anlaşılabilmesi için AB ile bir karşılaştırma yapılmıştır.

Grafik 1: Poliarşi Endeksine Göre Avrupa ve Macaristan

Kaynak: https://v-dem.net/data_analysis/VariableGraph/, (25.09.2024).

Poliarşi endeksinde;⁸² şeffaf ve açık bir seçim, ifade özgürlüğü, alternatif bilgi kaynaklarından yararlanma hakkı, örgütlenme hakkı, oy kullanma hakkı ile yasama ve yürütme organlarının seçimle göreve gelme zorunluluğu gibi bileşenler bulunmaktadır. Grafik 1’de Macaristan’ın 2012’den bu yana poliarşik demokraside diğer Avrupa ülkelerine kıyasla önemli bir gerileme kaydettiği görülmektedir. Popülizmde iktidarların meşruiyet kaynakları olan seçimler aynı zamanda demokrasinin temeli olarak görülmektedir, fakat popülistler liberal demokrasi ilkelerini ihlal etmekten çekinmemektedirler. Dolayısıyla Macaristan’da demokrasi ve iktidar meşruiyeti sandık sonuçlarına dayandırılırken liberal demokrasinin ilkeleri kolayca ihlal edilmektedir. Bu tarz ülkeler; ‘yarı-otoriter rejim’, “seçilmiş otokrasi” veya “kusurlu demokrasi” gibi kavramlarla nitelendirilmektedir.⁸³

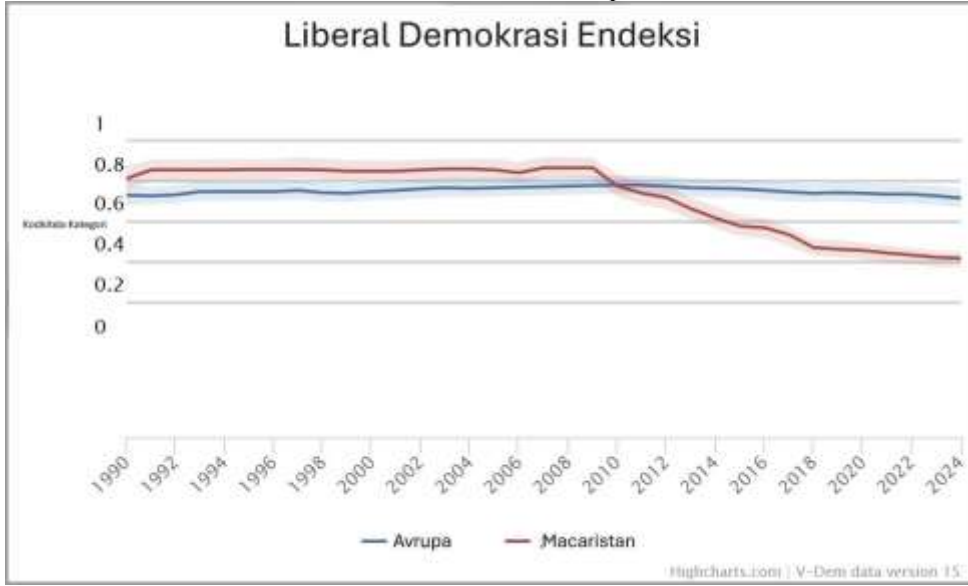
Grafik 1’de yer alan poliarşi endeksine göre Avrupa sabit bir düzlemde seyrederken Macaristan liberal demokrasiye geçtikten sonra Avrupa’yı geride bırakan bir ivme yakalamıştır.⁸⁴ Buna karşılık demokratik gerileme 2010 yılından itibaren başladığı için Macaristan demokratik konsolidasyonunu tamamlayamamıştır. Diğer bir ifadeyle bu dönem Macaristan’da popülizmin yükselişine şahitlik etmiştir. Bir bakıma popülizm ve ‘demokratik gerileme’ birbirine paralel süreçler olarak ilerlemektedir. Neticede görüldüğü üzere popülizm Macaristan’da ‘demokratik gerileme’ye yol açmış ve açmaya devam etmektedir.

medya endeksi ve STK’lara riayet endeksi gibi veri tabanları kullanılmıştır, [Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. <https://v-dem.net/about/v-dem-project/methodology/>, (25.09.2024)].

⁸² Robert A. Dahl bir demokrasinin poliarşi olabilmesi için siyasal eşitlik, siyasal süreçlere etkin katılım, oy kullanma eşitliği, seçimlere katılım gibi bir takım kısıtlar taşıması gerektiğini ileri sürmektedir, (Bu konuda bk. Dahl, R. A., Demokrasi Üzerine. (çev.), Kadioğlu, Betül, Phoenix Yayınevi, Ankara 2017, s. 47-57.

⁸³ Gora ve Wilde, a.g.e., s.345.

⁸⁴ Akgün ve Özşahin, a.g.e., s.41-42.

Grafik 2: Liberal Demokrasi Endeksine Göre Avrupa ve Macaristan

Kaynak: https://v-dem.net/data_analysis/VariableGraph/, (25.09.2024).

Liberal demokrasi endeksi; hukukun üstünlüğü, yasama, yargı ve yürütmenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı, seçimlerde eşit rekabet, bireysel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altında olması gibi bileşenler temelinde bir değerlendirme yapmaktadır. Grafik 2'ye göre Macaristan 1990-2010 döneminde liberal demokratik değerlere sahip olma bakımından Avrupa'dan daha ileri iken 2010'dan sonra sert bir düşüş yaşayarak liberal demokratik değerlerinden hızla uzaklaşmaya başlamıştır. Yukarıda dile getirilen liberal demokrasi endeksinin bileşenleri doğrultusunda düşünüldüğünde Macaristan'ın ciddi anlamda kan kaybettiği ve bu durumun rahatlıkla 'demokratik gerileme' olarak nitelendirilebileceği söylenebilir. Esasında Macaristan'da böyle bir durumun ortaya çıkmasının nedeni izlenen popülist siyasettir.

Aşağıda Orbán liderliğinde Macaristan'da kamu kurumlarının nasıl itibarsızlaştırıldıkları ve içlerinin boşaltıldıkları hakkında derli toplu bir değerlendirme yer almaktadır: Örneğin ilkin anayasadan başlanacak olursa 1 Ocak 2012 tarihinde yürürlüğe giren Macaristan Anayasası muhalif partilere ve sivil toplum kuruluşlarına danışılmadan hazırlanmıştır. Yargının yetkisi sadece bütçe ve vergi konuları ile sınırlandırılmıştır. Diğer yandan yapılan düzenlemeler kapsamında tarafsız hâkimlerin işlerine son verilerek Macar Yurttaş Birliği (FIDESZ) yanlısı hâkimler göreve getirilmiştir. Benzer durumlar sayıştay gibi kurumlarda da yaşanmıştır. Orbán ayrıca seçim sistemini değiştirerek siyasal rekabeti kendi partisi olan FIDESZ lehine çevirmiştir ki bu durum söz konusu partinin sandalye sayısının artmasına yol açmıştır. Ulusal Seçim Komisyonu'nun üyeleri bile FIDESZ yanlısı kişilerden oluşturulduğu için bu parti adeta rakipsiz hâle gelmiştir.⁸⁵

FIDESZ 2010 seçimlerinde parlamentoda Hristiyan Demokratik Halk Partisi (KDNP) ile salt çoğunluğu elde ettikten sonra siyasal sistemdeki denge ve denetleme mekanizmalarını alt üst eden yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda ise ilk olarak Anayasa Mahkemesi üyelerinin sayısı artırılmış ve görev süreleri uzatılmıştır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi başkanını seçme yetkisi yüksek mahkemenin sorumluluğundan

⁸⁵ Huber, Robert A. ve Ruth, Saskia P., Mind the Gap! Populism, Participation and Representation in Europe, Swiss Political Science Review, Cilt 23, No 4, 2017, s.366-377; Ayrıca seçim sisteminin değişikliğine dair bakınız: Dipnot 72.

çıkarılarak meclise verilmiştir. Böylece mecliste çoğunluğu oluşturdukları için Anayasa Mahkemesi Başkanını seçme şansı da elde eden koalisyon, yargıçların emeklilik yaşlarını düşürerek önemli bir kısmının emekli olmalarını sağlamıştır. Yargıçları seçmek amacıyla meydana getirilen Ulusal Yargı Ofisinin yargı bağımsızlığına zarar vereceği yorumları yapılsa da koalisyon ortakları buna kulaklarını tıkamışlardır. Bu yapısal düzenlemeler bağlamında Anayasa Mahkemesinin vergi ve bütçe gibi konulardaki denetim yetkileri de kısıtlanmıştır. Böylece yasal düzenlemeler yardımıyla kurumlar yıpratılmış ve devlet aygıtı iktidar partisinin güdümüne sokulmuştur. Bununla beraber Merkez Bankası, ombudsmanlık ve sayıştay gibi kurumlar da benzer şekilde zayıflatılmıştır.⁸⁶ Macaristan’da ‘demokratik gerileme’ye yol açan şeylerin başında yürütmenin yetkilerinin genişletilmesi, hukukun üstünlüğünün ihlâl edilmesi, hesap verilebilirliğin zaafa uğraması ve popülist siyaset izlenmesi gelmektedir.

Diğer yandan Macaristan’da hukukun üstünlüğünün ihlâl edilmesi üyesi olduğu AB tarafından sert bir şekilde eleştirilmektedir. Bu bağlamda AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen 2022 yılında yaptığı açıklamada hukukun üstünlüğü ilkesinin ihlâlinden dolayı Macaristan’a sağlanan fonların kesilmesi gerektiğini söylemiştir.⁸⁷

Bu kapsamda sadece kurumların hesap verilebilirliği baltalanmamış siyasal partilerin rekabet etme güçleri, yargı özerkliği ve akademik özgürlükler törpülenmiştir. Ancak aşağıda sadece medya ve sivil toplum alanında liberal demokratik değerlere aykırı uygulamalar ele alınmaktadır. Medya özgürlüğü doğru ve tarafsız haber alma hakkının sağlanması açısından önemlidir. Medyanın hükümetler tarafından tekelleştirilmesi, onu sansüre tabi tutması veya medyanın kendine otosansür uygulaması liberal demokratik değerler ile bağdaşmamaktadır. Orbán yönetimindeki Macaristan medya özgürlüğü bağlamında da ciddi kan kaybına uğramıştır.

⁸⁶Küçükşahin, Muhammed Emre, Siyasi Kurumlar ve Uluslararası Faktörler Teorileri Ekseninde Macaristan ve Polonya Demokrasileri, Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 25, No. 2, 2023, s.304-305; Kurt, Taha, Anayasal Düzenin Koruyuculuğundan Sıradan Bir Mahkemeye Evrilme Örneği Olarak Macaristan Anayasa Mahkemesi, SÜHFD, Cilt 31, No. 4, 2023, s.1755-1758.

⁸⁷ <https://tr.euronews.com/2022/04/05/ab-komisyonu-hukukun-ustunlugunu-ihlal-eden-macaristan-ab-fonlarindan-faydalanamayacak>, (05.01.2025).

Grafik 3: Medya Tarafllılığı Endeksine Göre Avrupa ve Macaristan

Kaynak: https://v-dem.net/data_analysis/VariableGraph/, (25.09.2024).

Grafik 3'e bakıldığında Macaristan'ın 2010 yılından itibaren basın özgürlüğü alanında da diğer Avrupa ülkelerine nazaran oldukça gerilere düştüğü görülmektedir. Yani Macaristan hükûmeti sadece kurumları bozmakla kalmamış medya üzerinde ciddi bir baskı kurmuştur. Bilhassa basın özlüğü ciddi bir yara almıştır. Bu kapsamda muhalif basın baskı altına alınarak hükümet yanlısı medya organları oluşturma çabaları hız kazanmıştır. Bu bağlamda Ulusal Medya ve Basın Kurumu ile Medya Konseyi oluşturularak basın üzerinde tahakküm oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneğin Ulusal Medya ve Basın Kurumuna medya organlarına para cezası kesme ve kapatma cezası verme yetkisi tanınmıştır. Bu şartlar altında medya zaman içinde FIDESZ lehine uygulamalara imza atan bir araca dönüşmüştür. Dahası 2020'de yaşanan küresel salgın yüzünden parlamento, hükûmete yanlısı haberleri önlemek amacıyla geniş yetkiler tanıyınca FIDESZ'in medya üzerindeki kontrolü pekişmiştir.⁸⁸

Bu duruma yakından bakıldığında şu değerlendirme yapılabilir: Macaristan'daki medya kuruluşları ilk etapta FIDESZ'e yakın olan sermaye sahipleri tarafından satın alınmıştır. Böylece özellikle seçim dönemlerinde muhalif partilerin medyada kendilerine yer bulma şansları azalmıştır.⁸⁹ Diğer yandan hükümet, muhalefet ve AB'nin tüm eleştirilerine rağmen 2010 yılında yeni bir medya yasası yürürlüğe sokmuştur ki bu belge iktidara yargı üzerinde baskı kurma imkânı sağlamıştır. Ayrıca yukarıda bahsedilen medya denetim kurumunun üyeleri hükümet yanlısı oldukları için tarafsızlık ilkesi ihlâl edilmiştir.⁹⁰

Diğer yandan medyayı denetlemek amacıyla hayata geçirilen kuruluşlardan Medya Konseyi tamamen hükümetin denetimi altına girmiştir. Diğer bir deyişle bu kuruluş FIDESZ'e sadık isimlerden oluştuğu için zamanla medyanın tamamı hükümetin birer sözcüsü hâline gelmiştir. Böylece siyasi talimatlar alan medya aracılığıyla toplum kolayca manipüle edilmeye başlanmıştır. Diğer bir ifadeyle medya iktidarın propaganda aracına

⁸⁸ Huber ve Pisciotto, a.g.e., s.365-366.

⁸⁹ Batory, Agnes, Populists in Government? Hungary's "System of National Cooperation", Democratization, Cilt 23, No 2, 2016, s.294; Palonen, a.g.e., s.8.

⁹⁰ Demirkan, Tarık, "Macaristan seçimleri: Viktor Orban muhalefetin ortak adayına karşı zafer kazandı." BBC News Türkçe, 2Nisan2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60966246>, (10.10.2024).

dönüşmüştür.⁹¹ Dahası muhalif medya finansal kaynaklardan mahrum bırakıldığı için gücü zayıflamıştır. Örneğin reklamların %70’i hükümet yanlısı medyaya verilerek muhalif basının maddi kaynakları kurutulmaya çalışılmıştır. Diğer yandan muhalif medya kuruluşları lisans yenileme gibi yasal işlemlerde bile birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin 2021’de bağımsız ve tarafsız son medya organı olan “Klubradio” lisansı yenilenmediği için yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır. Zaten hükümet yanlısı haber vermeyen basın yayın kuruluşları kolayca ‘yalan haber’ yaptıkları gerekçesiyle karalama kampanyalarına maruz kalmaktadırlar.⁹²

Diğer yandan yabancıların ulusal basını fonladıkları gerekçesiyle 23 Aralık 2023’te yürürlüğe sokulan “Egemenlik Savunma Yasası” basın çalışanlarını adeta tam bir mengeneyle almıştır. Aslında hükümet bu yasa sayesinde kamuoyunu etkileyen aktörleri denetlemeye çalışmaktadır.⁹³ Diğer yandan özgür ve tarafsız medya demokrasilerin olmazsa olmazlarından. Yani medyanın yönlendirici gücü siyasal sistemler açısından oldukça önemlidir. Çünkü medya ‘ideolojik aygıt’⁹⁴ olarak kullanılabilir. Kitleleri yönlendirmesi, kararları etkilemesi bakımından oldukça etkili bir araçtır. Bu nedenle medyanın tarafsız ve bağımsız olması gerekmektedir. Fakat bu yapılan çözümleme Macaristan’da medya bağımsızlığının ve tarafsızlığının büyük ölçüde kaybolduğunu göstermektedir. Bu durum hiç kuşkusuz ‘demokratik gerilemenin’ ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

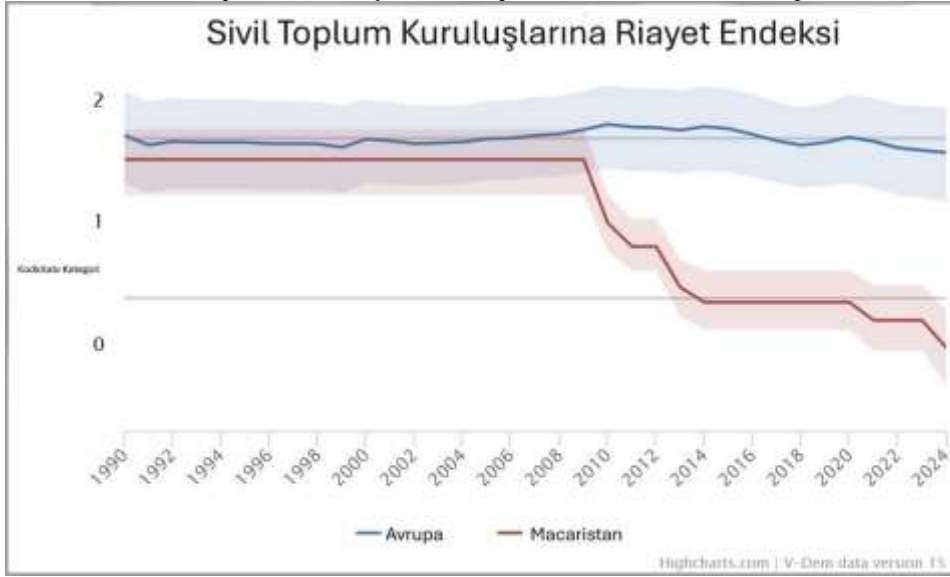
Sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda bağımsız hareket eden ve siyasal karar alıcılara etki etmek suretiyle karar alma süreçlerinde etkili bir rol oynayan Sivil Toplum Kuruluşları demokrasilerin en önemli unsurlarından biridir. İktidarların STK’ları dikkate alma oranları bir demokrasinin gelişmişliği ile yakından ilgilidir. Aslında bir ülkede STK’ların güçleri arttıkça demokrasilerin de güçlü olduklarına hükmedilmektedir. Ancak Grafik 4’e bakıldığında STK’ların Macaristan’da 2010’lardan itibaren Avrupa’daki durumun aksine etkisizleştikleri görülmektedir.

⁹¹ Krekó, Péter ve Szicherle, Patrik, Macaristan’da dezenformasyon: Yalan haberden ayrımcı yasal düzenlemelere, Boell, (çev.) Tuna, Deniz, 28 Haziran 2021, <https://tr.boell.org/tr/node/21775>, (10.10.2024).

⁹² İskit, Ceren, Dezenformasyon: Kime göre neye göre?, Bianet, 29 Ekim 2022, <https://bianet.org/yazi/dezenformasyon-kime-gore-neye-gore-269149>, (07.01.2024).

⁹³ Mader, Fabian, Das Ende der freien Medien in Ungarn?, Tagesschau, 20 Aralık 2023, <https://www.tagesschau.de/ausland/europa/ungarn-souveraenitaetsverteidigungsgesetz-100.html>, (17.10.2024).

⁹⁴ Althusser, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İthaki Yayınları, İstanbul 2014.

Grafik 4: Sivil Toplum Kuruluşlarına Riayet Endeksine Göre Avrupa ve Macaristan

Kaynak: https://v-dem.net/data_analysis/VariableGraph/, (25.09.2024).

Diğer yandan 27 Haziran 2017 tarihinde yürürlüğe giren “Kuruluşların Yurt Dışından Finansmanının Şeffaflığına İlişkin Yasa” yurt dışından yardım alan STK’lara kendilerini “yurt dışından yardım alan kuruluş” olarak kaydettirme zorunluluğu getirmiştir. Bir nevi yaftalama olan bu durum STK’ların itibarsızlaştırılmasıdır. Sonuçta bu uygulama ile amaçlanan şey STK’ların seslerin kısılmasından başka bir şey değildir.⁹⁵ Hatta Orbán bu bağlamda George Soros’u düşman ilan ederek 20 Haziran 2018 tarihinde “Stop Soros Yasası” olarak bilinen belgeyi kabul ettirmiştir. İktidarın göçmen karşıtı politikalarını destekleyen bu yasa yardımıyla yasa dışı göçmenlere yardım eden kişilerin ve kuruluşların cezalandırılmaları kolaylaştırılmıştır. Esasında hedefte yardım yapan bireyler ve sivil toplum kuruluşları vardır. Diğer yandan STK’ların iltica davalarına müdahil olma yetkileri kısıtlanmıştır. Yasadışı göçmenlerin iltica etmelerine yardım eden kişiler ve gruplar yasayla men edilmiştir. Bu yasa vasıtasıyla yasadışı göçmenlere yol göstermek yani danışmanlık yapmak anayasal bir suç hâline sokulmuştur.⁹⁶ Diğer yandan yasanın çıktığı yıl Soros tarafından desteklenen Açık Toplum Vakfı, faaliyetlerinin merkezini Macaristan’dan Almanya’ya kaydırmıştır.⁹⁷

Macaristan’ın 1992-2010 döneminde “liberal demokrasiye geçiş ve ilkelerine riayet” anlamında Avrupa ile paralel bir çizgide ilerlediği yukarıda yer alan grafiklerde şek ve şüpheye mahal bırakmayacak biçimde görülmektedir. Fakat 2010 yılından sonra Avrupa ile arasındaki fark popülizmin söz konusu ülkede yerleşmesiyle birlikte açılmaya başlamıştır. Diğer bir ifadeyle Macaristan’da liberal demokrasi yerleşip kök salmak yerine gerilemeye başlamıştır. Yapılan çözümlemede görüldüğü üzere iktidarın sağ popülist düzlemde izlediği politikalar sayesinde Macaristan giderek liberal demokrasiden uzaklaşmış ve uzaklaşmaya devam etmektedir ki bu durum literatürde ‘demokratik gerileme’ olarak ifade edilen duruma tekabül etmektedir. Netice itibarıyla liberal demokrasi açısından bir tehlike arz eden popülizmin ‘demokratik gerileme’ye neden olduğu ifade edilebilir.

⁹⁵ <https://www.amnesty.org.tr/icerik/macaristan-stk-yasasi-sivil-topluma-yonelik-kotu-niyetli-ve-hesapli-bir-saldiri>, (02.11.2024).

⁹⁶ <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/20/hungary-passes-anti-immigrant-stop-soros-laws>, (22.02.2024).

⁹⁷ Yılmaz, Mehmet, Soros vakfı Macaristan'dan taşınıyor, Anadolu Ajansı, 15 Mayıs 2018, (02.11.2024).

Sonuç

Bu çalışmada popülizm ve liberal demokrasi arasındaki ters orantılı ilişki bağlamında Macaristan’da 2010’lardan sonra yaşanan demokratik gerileme ele alınmıştır. Yapılan çözümlemede popülizmin liberal demokrasiyi olumsuz yönde etkilediği anlaşılmıştır. Bu minvalde bilhassa hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, özgür ve tarafsız medya, adil seçimler ve özgür sivil toplum gibi ilkelerin büyük hasar aldıkları V-Dem demokrasi endeksleri yardımıyla yapılan çözümlemelerde ortaya konmuştur. Diğer bir ifadeyle popülist siyaset, liberal demokrasinin ilkelerini aşındırdığı için ‘demokratik gerileme’ye neden olmaktadır. İşte Macaristan 2010 sonrasında popülist politikalara yöneldiğinden bu ülkede liberal demokratik değerlerin pekişmesi veya konsolide olması mümkün olmamıştır. Çünkü seçimlerde elde edilen çoğunluğa dayanılarak izlenen liberal demokrasi karşıtı politikalar, yerleşik siyaset kurumlarının tek parti tarafından ele geçirilmesine ve işlevsizleştirilmesine yol açmışlardır.

Yapılan bu çözümleme, Macaristan’ın 1989-2010 döneminde AB ile uyum içerisinde liberal demokratik anlamda çok önemli aşamalar kaydettiğini, ancak 2010 yılından sonra popülizm yüzünden ‘demokratik gerileme’ye neden olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü söz konusu tarihten sonra Orbán AB’nin benimsediği liberal değerlere karşı olduğunu her fırsatta belirtmiş ve belirtmektedir. Özellikle Avrupa dışından gelen göçmenlere karşı tutumu ve onları ötekileştirmesi AB’nin liberal politikaları ile bağdaşmamaktadır. Ayrıca yapılan yasal düzenlemeler sonucunda kurumlarda yapısal değişikliklere gidilmesi tek başına hükmetme konusunda Orbán’ın elini güçlendirmiştir. Yani Orbán kendi iktidarını sağlamlaştırmak ve sürdürmek amacıyla liberal demokratik kurumları aşındırmaktan bir an duraksamamıştır. Bu bağlamda tıpkı diğer popülist liderlerin yaptıkları gibi Orbán da en fazla halk çoğunluğuna dayanan meşruiyeti kötüye kullanmıştır. Ezcümle Macaristan örneği şek ve şüpheyi mahal bırakmayacak şekilde göstermektedir ki popülizm liberal demokrasinin en büyük düşmanıdır. Yani popülizm liberal demokrasiyi dumura uğratarak ‘demokratik gerileme’ye neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abts, Koen, ve Rummens, Stefan, Populism Versus Democracy, Political Studies Association No 55, 2007, s. 405-424.
- Ágh, Attila, The Decline of Democracy in East-Central Europe, Problems of Post-Communism, Cilt 63, No 5, 2016, s. 277-287.
- Akgün, Birol ve Özşahin, M. Cüneyt, Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Demokratik Konsolidasyon Sorunu: Teorik Bir Çerçeve Anlayışı, Uluslararası İlişkiler Cilt 7, No 28, 2011, s. 31-57.
- Althusser, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (çev.) Tümertekin, Alp, İthaki, İstanbul, 2014.
- Arditi, Benjamin, Liberalizmin Kısırlarında Siyaset, (çev.) Ayhan, Emine, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Aslanidis, Paris, Is Populism an Ideology? A Refutation and a New Perspective, Political Studies, Cilt 64, No IS, 2015, s. 88-104.
- Baggini, Julian, The Populist Threat to Populism, Philosophy and Social Criticism, Cilt 41, No 4-5, 2015, s. 403-412.
- Bang, Henrik ve Marsh, David, Populism Versus Neo-Liberalism: is There a Way Forward?, Policy Studies, Cilt 39, No 3, 2018, s. 251-259.
- Batory, Agnes, Populists in Government? Hungary's "System of National Cooperation", Democratization, Cilt 23, No 2, 2016, s. 283-303.
- Bauer, Michael W. ve Becker, Stefan, Democratic Backsliding, Populism, and Public Administration, Perspectives on Public Management and Governance, Cilt 3, No 1, 2020, s. 19-31.
- Beaud, Michel. Kapitalizmin Tarihi, (çev.) Başkaya, Fikret, Yordam Kitap, İstanbul 2015.
- Beriş, Halil Emrah, Demokrasiye Neler oluyor? Popülizm ve Otoriterleşme Tartışmalarına Bir Bakış, Liberal Düşünce Dergisi, Cilt 24, No 96, 2019, s. 27-53.
- Berktaş, Fatmagül, "Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji", Örs Birsan (der.) 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi. İstanbul 2016, s. 47-114.
- Bermeo, Nancy, On Democratic Backsliding, Journal of Democracy, Cilt 27, No 1, 2016, s. 5-19.
- Betz, Hans-Georg, Facets of nativism: a heuristic exploration, Patterns of Prejudice, Cilt 53, No 2, 2019, s. 111-135.
- Bobba, Giuliano ve McDonnell, Duncan, Different Types of Right-Wing Populist Discourse in Government and Opposition: The Case of Italy, South European Society and Politics, Cilt 21, No, 2016, s. 281-299.
- Bonikowski, Bart, ve Gidron Noam, Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda, Weatherhead Working Paper Series, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, Cilt 13, No 0004, 2013, s. 1-38.
- Bornschier, Simon, Populist Mobilization Across Time and Space: An Introduction, Swiss Political Science Review, Cilt 23, No 4, 2017, s. 301-312.
- Bos, Linda, vd., An experimental test of the impact of style and rhetoric on the perception of right-wing populist and mainstream party leaders, Acta Politica, Cilt 2, No 48, 2013, s. 192-208.
- Bugaric, Bojan ve Kuhelj, Aleka, Varieties of Populism in Europe: Is the Rule of Law in Danger?, Hague of Law, No 10, 2018, s. 21-33.
- Buzogány, Aron. "Illiberal Democracy in Hungary: Authoritarian Diffusion or Domestic Causation?" Democratization 24, no 7, 2017, s. 1307-1325.

- Canovan, Margaret, Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy, Political Studies Association, Cilt 47, No 1, 1999, s. 2-16.
- . Populism, Harcourt Brace Jovanovich, London 1981.
- Cianetti, Licia, vd., Rethinking “democratic backsliding” in Central and Eastern Europe – looking beyond Hungary and Poland, East European Politics, Cilt 34, No 3, 2018, s. 243-256.
- Csehi, Robert ve Zgut, Edit, ‘We won’t let Brussels dictate us’: Eurosceptic populism in Hungary and Poland, European Politics and Society, Cilt 22, No 1, 2021, s. 1-16.
- Çetin, Halis, Liberalizmin Tarihsel Kökenleri, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, No 1, 2002, s. 79-96.
- Dahl, R. A., Demokrasi Üzerine. (çev.) Kadioğlu, Betül, Phoenix Yayınevi, Ankara 2017.
- Demirkan, Tarık, “Macaristan seçimleri: Viktor Orban muhalefetin ortak adayına karşı zafer kazandı.” BBC News Türkçe, 2 Nisan 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60966246>, (10.10.2024).
- Diamond, Larry, Democratic regression in comparative perspective: scope, methods, and causes, Democratization, Cilt 28, No 1, 2021, s. 22-42.
- Enyedi, Zsolt, Paternalist populism and illiberal elitism in Central Europe, Journal of Political Ideologies, Cilt 21, No 1, 2016, s. 9-25.
- Erdoğan, Mustafa, Liberal Düşünce Topluluğu, Liberal Düşünce Topluluğu, 2006, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberalizme-yeniden-bakis-tarihi-ve-felsefi-temelleri-mustafa-erdogan,262.php>, (20.07.2023).
- Finchelstein, Federico, Returning Populism to History, Constellations, Cilt 21, No 4, 2014, s. 467-462.
- Friedman, Milton, Kapitalizm ve Özgürlük, (çev.), Erberk, Doğan ve Himmetoğlu, Nilgün, Eksi Kitaplar, Ankara 2017.
- Fukuyama, Francis, Tarihin Sonu ve Son İnsan, (çev.) Dicleli, Zülfü, Gün Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Gora, Anna ve Wilde, Pieter de, The essence of democratic backsliding in the European Union: deliberation and rule of law, Journal of European Public Policy, Cilt 29, No 3, 2022, s. 342-362.
- Heywood, Andrew, Siyasi İdeolojiler, (çev.) Köker, Levent, BB101 Yayınları, Ankara 2016. <https://bti-project.org/>, (22.02.2025).
- <https://bti-project.org/en/methodology>, (22.02.2025).
- <https://tr.euronews.com/2022/04/05/ab-komisyonu-hukukun-ustunlugunu-ihlal-eden-macaristan-ab-fonlar-ndan-faydalanamayacak>, (05.01.2025)
- <https://v-dem.net/about/v-dem-project/methodology>, (25.09.2024).
- https://v-dem.net/data_analysis/VariableGraph/, (25.09.2024).
- <https://www.amnesty.org.tr/icerik/macaristan-stk-yasasi-sivil-topluma-yonelik-kotu-niyetli-ve-hesapli-bir-saldiri>, (02.11.2024).
- <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/20/hungary-passes-anti-immigrant-stop-soros-laws>, (22.02.2024).
- https://www.journalofdemocracy.org/articles/how-viktor-orban-wins/?utm_source=chatgpt.com, (22.02.2025).
- Huber, Daniela ve Pisciotto, Barbara, From democracy to hybrid regime. Democratic backsliding and populism in Hungary and Tunisia, Contemporary Politics, Cilt 29, No. 3, 2023, s. 357-378.
- Huber, Robert A. ve Ruth, Saskia P., Mind the Gap! Populism, Participation and Representation in Europe, Swiss Political Science Review, Cilt 23, No 4, 2017, s. 462-484.

- Ivaldi, Gilles ve Mazzoleni, Oscar, Economic populism and sovereigntism: the economic supply of European radical right-wing populist parties, *European Politics and Society*, Cilt 21, No 2, 2020, s. 202-218.
- İskit, Ceren, Dezenformasyon: Kime göre neye göre?, *Bianet*, 29 Ekim 2022, <https://bianet.org/yazi/dezenformasyon-kime-gore-neye-gore-269149>, (07.01.2024).
- Jagers, Jan ve Walgrave, Stefaan, Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium, *European Journal of Political Research*, Cilt 46, No 3, 2007, s. 319-345.
- Kaltwasser, Cristóbal Rovira, The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy, *Democratization*, Cilt 19, No 2, 2012, s. 184-208.
- Katsambekis, Giorgos, The Populist Surge in Post-Democratic Times: Theoretical and Political Challenges, *The Political Quarterly*, Cilt 88, No 2, 2017, s. 202-210.
- Kelemen, R. Daniel, The European Union's authoritarian equilibrium, *Journal of European Public Policy*, Cilt 27, No 3, 2020, s. 481-499.
- Körösenyi, András, The Theory and Practice of Plebiscitary Leadership: Weber and the Orbán regime, *East European Politics and Societies and Cultures*, Cilt 20, No 10, 2018, s. 1-22.
- Krekó, Péter ve Szicherle, Patrik, Macaristan'da dezenformasyon: Yalan haberden ayrımcı yasal düzenlemelere, *Boell*, (çev.) Tuna, Deniz, 28 Haziran 2021, <https://tr.boell.org/tr/node/21775>, (10.10.2024).
- Kriesi, Hanspeter, The Populist Challenge, *West European Politics*, Cilt 37, No 2, 2014, s. 361-378.
- Kurt, Taha, Anayasal Düzenin Koruyuculuğundan Sıradan Bir Mahkemeye Evrilme Örneği Olarak Macaristan Anayasa Mahkemesi, *SÜHFD*, Cilt 31, No. 4, 2023, s. 1729-1777.
- Küçükşahin, Muhammed Emre, Siyasi kurumlar ve uluslararası faktörler teorileri ekseninde Macaristan ve Polonya demokrasileri, *KOCATEPEİİBFD*, Cilt 25, No. 2, 2023, s. 296-311.
- Lefort, Claude, *Democracy and Political Theory*, (çev.), Macey, David, Polity Press, Cambridge 1988.
- Lijphart, Arend, *Demokrasi Modelleri Otuz Altı Ülke Yönetim Biçimleri ve Performansları*, (çev.) Güneş Ayas ve Bulsın, Utku Umut, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- Linz, J., Juan ve Stepan, Alfred, *Toward Consolidated Democracies*, *Journal of Democracy*, No. 7, 1996, s. 14-33.
- Mader, Fabian, Das Ende der freien Medien in Ungarn?, *Tagesschau*, 20 Aralık 2023, <https://www.tagesschau.de/ausland/europa/ungarn-souveraenitaetsverteidigungsgesetz-100.html>, (17.10.2024).
- Madrid, Raúl L., 'The Rise of Ethnopolulism in Latin America, *World Politics*, Cilt 60, No 3, 2008, s. 475-508.
- McDonnell, Duncan, Populist Leaders and Coterie Charisma, *Political Studies Association*, Cilt 64, No 3, 2016, s. 719-733.
- Merkel, Wolfgang ve Lührmann, Anna, Resilience of democracies: responses to illiberal an authoritarian challenges, *Democratization*, Cilt 28, No 5, 2021, s. 869-884.
- Moffitt, Benjamin ve Tormey, Simon, Rethinking Populism: Politics, Mediatization and Political Style, *Political Studies*, No 62, 2014, s. 381-397.
- Molyneux, Maxine ve Osborne, Thomas, Populism: a Deflationary View, *Economy and Society*, Cilt 46, No 1, 2017, s. 1-19.
- Mouffe, Chantal, *Demokratik Paradoks*, (çev.) Aşkın, A. Cevdet, Epos Yayınları, Ankara 2015.

Mudde, Cas ve Kaltwasser, Cristóbal Rovira, *Studying Populism in Comparative Perspective: Reflections on the Contemporary and Future Research Agenda*, Comparative Political Studies, 2018, s. 1-27.

—, *Populism: Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York 2017.

Mudde, Cas, *Populist Zeitgeits, Government and Opposition*, Cilt 39, No 4, 2004, s. 541-563.

Oktay, Fuat, *Örgüt Yapısı ile Örgüt Kültürü Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Çankırı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 3, 2016, s. 457-470.

Özmen, Yaşar Pınar, XXI. Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi ve Kalkınma, Akademik Hassasiyetler, Cilt 5, No 10, 2018, s. 103-121.

Palonen, Emilia, *Performing the Nation: the Janus-Faced Populist Foundations of Illiberalism in Hungary*, Journal of Contemporary European Studies, 2018, s. 1-14.

Panizza, Francisco, "Introduction: Populism and the Mirror of Democracy", Panizza, Francisco (der.) *Populism and the Mirror of Democracy*, Verso, London-Newyork 2005, s. 1-31.

Pappas, Takis S., *Populist Democracies: Post-Authoritarian Greece and Post-Communist Hungary*, Government and Opposition, Cilt 49, No 1, 2014, s. 1-23.

Sartori, Giovanni, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (çev.) Karamustafaoğlu, Tunçer ve Turhan, Mehmet, Sentez Yayıncılık, Bursa 2014.

Stanley, Ben, *The thin İdeology of Populism*, Journal of Political Ideologies, Cilt 13, No 1, 2008, s. 95-110.

Taggart, Paul, *Populism*, Open University Press, Buckingham 2000.

Talshir, Gayil, *The Phoenix of İdeology*, Critical Review of International Social and Political Philosophy, Cilt 8, No 2, 2005, s. 107-124.

Tormey, Simon, *Populism: Democracy's Pharmakon?*, Policy Studies, Cilt 39, No 3, 2018, s. 260-273.

Tudoroiu, Theodor, *The Regional Foreign Policies of Black Sea "New Populist" Leaders*, Debatte: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, Cilt 22, No 2, 2014, s. 161-180.

Vachudova, Milada Anna, *Ethnopolulism and democratic backsliding in Central Europe*, East European Politics, Cilt 36, No 3, 2020, s. 318-320.

Waldron, Jeremy, "Liberalizmin Kavramsal Temelleri", *Liberalizmin El Kitabı*, Uslu, Cennet (der.), (çev.) Evre, Bülent, Kadın Yayınları, Ankara, 2013, s. 161-194.

Weyland, Kurt, *Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American*, Comparative Politics, Cilt 34, No 1, 2001, s. 1-22.

Weyland, Kurt, *Populism in Latin America and Eastern Europe*, Comparative Politics, Cilt 31, No 4, 1999, s. 379-401.

Yılmaz, Mehmet, *Soros vakfı Macaristan'dan taşınıyor*, Anadolu Ajansı, 15 Mayıs 2018, (02.11.2024).

Yılmaz, Zafer, *Popülizm, Halk ve Demokrasi: Temsili Demokrasinin Açmazları ve Radikal Demokratik Bir Popülizmin İmkanları*, Mülkiye Dergisi, Cilt 41, No 1, 2017, s. 33-65.